

***Névutók és névutó-melléknevek
Jász-Nagykun-Szolnok megye
helyneveiben***

Jelige: Kófic2000

1. BEVEZETÉS	3
2. MIT JELENT A LAZA SZERKEZET FÖLDRAJZI NEVEINKBEN?	5
2.1. A laza szerkezetű földrajzi nevekről általában	5
2.2. A többtagú földrajzi nevek típusai	6
2.3. A névutós és ragos földrajzi nevek	7
3. A NÉVUTÓKRÓL ÉS A NÉVUTÓ-MELLÉKNEVEKRŐL ÁLTALÁBAN	7
3.1. A névutók	8
3.2. A névutó-melléknevek	10
4. A NÉVUTÓK ÉS A NÉVUTÓ-MELLÉKNEVEK A HELYNEVEKBEN	11
4.1. A névutós és névutó-mellékneves helynevek keletkezéstörténete	11
4.2. Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei	12
4.2.1. Névutók és névutó-melléknevek a jászberényi járás névanyagában	12
4.2.2. Névutók és névutó-melléknevek Tiszazug névadataiban	14
4.2.3. Jász-Nagykun-Szolnok megye két vizsgált gyűjteményének helynévanyaga	16
4.2.3.1. Az <i>alatt</i> névutó és az <i>alatti</i> névutó-melléknév	18
4.2.3.2. Az <i>előtt</i> és az <i>előtti</i> változási mutatói	19
4.2.3.3. A <i>felé</i> névutó	20
4.2.3.4. A <i>feletti</i> névutó-melléknév	21
4.2.3.5. A <i>körül</i> és a <i>körüli</i> a helynevekben	21
4.2.3.6. A <i>közi</i> és a <i>közötti</i> névutó-melléknév előfordulása	21
4.2.3.7. A <i>mellett</i> és a <i>melletti</i> előfordulásai	21
4.2.3.8. A <i>mögötti</i> névutó-melléknév	23
4.2.3.9. Az <i>–n alól</i> ragvonzós névutó	24
4.2.3.10. Az <i>–n innen</i> és az <i>–n inneni</i>	24
4.2.3.11. Az <i>–n túl</i> és az <i>–n túli</i>	25
4.2.3.12. Az <i>utáni</i> névutó-melléknév	26
4.2.3.13. Összegzés a névutók és névutó-melléknevek elemzésének tükrében	26
5. A KÖZÖSSÉGI ÉS HIVATALOS HELYNÉVADÁS ISMÉRVEI	28
6. HELYNÉV VAGY KÖRÜLÍRÁS?	29
7. ÖSSZEFOGLALÁS	29
8. FÜGGELÉK A JÁSZBERÉNYI JÁRÁS NÉVANYAGÁHOZ	31
8.1. (4.) Jászfényszaru	31
8.2.(5.) Pusztamonostor	32
8.3. (6.) Jászdózsza	34
8.4. (7.) Jászfelsőszentgyörgy	35
8.5. (8.) Jászberény	36
8.6. (9.) Jászfákóhalma	39
8.7. (12.) Jásztelek	40
8.8. (14.) Alattyán	42

8.9. (15.) Jánoshida	43
8.10. (16.) Jászsószentgyörgy	44
9. FÜGGELÉK TISZAZUG NÉVANYAGÁHOZ	45
9.1. (1.) Cibakháza	45
9.2. (3.) Nagyrév	46
9.3. (4.) Tiszainoka	47
9.4. (5.) Öcsöd	49
9.5. (6.) Tizsakürt	50
9.6. (8.) Tiszaug	52
9.7. (9.) Kunszentmárton	53
9.8. (10.) Tiszasas	54
9.9. (11.) Csépa	55
9.10. (12.) Szelevény	56
10. IRODALOMJEGYZÉK	57

1. Bevezetés

Dolgozatomban Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveinek két megjelent kötetét és azok névanyagát vizsgálom. Vizsgálatom középpontjában az ebben a megyében előforduló névutókkal és névutómelléknevekkel alkotott helynevek állnak. Ahhoz, hogy ezeket a neveket funkcionális-szemantikai, illetve lexikális-morfológiai szempontból is tudjam elemezni, szólni kell a névutókról és a névutó-melléknevekről általánosságban is. Emellett pedig a laza szerkezetű helynevekről is szólok, hiszen az általam vizsgált típusok ezen nagy csoport altípusait képzik.

Célom az, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveit (ha csak egy kis szeletét is) közelebbről ismertessem. Vizsgálatom célja: (1) pontos képet adni arról, hogy a névutók és a névutó-melléknevek többször fordulnak-e elő a történeti adatokban, mint az élőnyelvekben. További céljai az alábbi kérdésekre választ adni: (2) Ezek a nevek rövidültek vagy hosszabbá váltak-e az évek során? (3) A hivatalos vagy a közösségi nevek sorába tartoznak-e? (4) Földrajzi neveknek tekinthetők-e vagy körülírások/ terület-meghatározások? Ezzel is igyekszem megvizsgálni INCZEFI (1967) azon állítását, hogy „A határneveknek a levéltárakból előkerülő történeti adatait a ma élő nevekkel összevetve azt tapasztalhatjuk, hogy a mai zárt szerkezet igen gyakran fejlődés eredménye. A régi lazább szerkezetek zártabb alakot öltenek a használat folyamán” (MNY. 63: 69–70).

Magyarországon a helynevek kutatása már a 19. században megkezdődött. Ebben az időszakban merült fel annak igénye, hogy a települések, tájegységek teljes, válogatás nélküli névanyagát összegyűjtsék. PESTY FRIGYEST is ez a gondolat vezérelte, mikor a nagyszabású helynévgyűjtés terve megfogalmazódott. PESTY kutatásai során a hangsúlyt a határjárások névanyagának vizsgálatára fektette.

A 19. század vizsgálatait után többen a 20. században is kísérletet tettek egy újfajta vizsgálat kidolgozására, és PESTYvel ellentétben kutatásaik fő pontját a makrotoponímák vizsgálata jelentette. Ennek a legfőbb képviselői MELICH JÁNOS, KNIEZSA ISTVÁN, KÁLMÁN BÉLA, KÁZMÉR MIKLÓS és MEZŐ ANDRÁS.

Dolgozatom témáját tekintve a fentebb említettek közül kiemelandő PESTY FRIGYES, továbbá megemlítendő – többek között –, SEBESTYÉN ÁRPÁD, HAJDÚ MIHÁLY, BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC. Utóbbi két személy szerepeltetését azért tartom fontosnak, mert Szolnok megye földrajzi nevei I. kötetét és Jász-Nagykun-Szolnok megye V. kötetét ők ketten szerkesztették meg.

SEBESTYÉN ÁRPÁD (1965) dolgozta fel a magyar nyelv névutórendszerét (SEBESTYÉN, 1965), amely a mai napig használatos munka. Dolgozatomat nem írhattam volna meg eme átfogó munka nélkül. HAJDÚ MIHÁLY (1999) pedig a helynevekben található névutókról írt tanulmányt (*MNyj.* 37: 187–192).

Az 1910-es években elindult földrajzinév-közzétételi munkálat több kényszerű ok miatt megtorpant. Napjainkban a helynevekre nézve a legátfogóbb vállalkozás a Magyar Digitális Helynévtár, mely a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének gondozásában készül. A kutatóegyetemi program 2010-ben indult el, ez idáig az általános felhasználói felület érhető el. A Magyar Digitális Helynévtár az országhatárokon kívül található települések helyneveit is feldolgozza. Ez azért lehetséges, mert a helynévrendszerek nem kapcsolódnak szorosan az ország- és államhatárokhoz. Szolnok megye kutatásával, helyneveinek feldolgozásával és adatbázisának építésével a Magyar Digitális Helynévtár munkálatai során eddig még nem foglalkoztak.

A rövid névtani bevezetés után álljon itt néhány gondolat az általam kutatott Jász-Nagykun-Szolnok megye eddig megjelent két kötetről. Az I. kötetben¹ ismertetett jászberényi járás névanyagát 1977-ben kezdték összegyűjteni, néhány település helyneveinek összeírása viszonylag gyorsan lezajlott. Később viszont a munkálatok megtorpantak, és az ebbe a járásba tartozó, összesen 17 település névanyagának teljes feldolgozásával csak 1983-ra végeztek. A kötet a Jászberényi Tanítóképző Főiskola gondozásában, 1986-ban jelenhetett meg.

A megye földrajzi neveinek érdekessége, hogy az I. kötet után az V. kötet² jelent meg. Az V. kötetben feldolgozott Tiszazug földrajzi neveinek összegyűjtése 1978-ban kezdődött meg. A 12 települést tartalmazó járás helynévanyagának gyűjtése ellenőrzéssel együtt 1992-re fejeződött be. Ezt a kötetet is a Jászberényi Tanítóképző Főiskola adta ki 1994-ben.

Mindkét kötetre jellemző, hogy a történeti adatok közé sorolható croquis-k (C. jelzet) és kataszteri térképek (K2.) névanyagát a gyűjtés során emelték be a gyűjteménybe, a színes birtokvázlatokat (K1.) a gyűjtők is használták. A Helységnévtár (Hnt.) és PESTY FRIGYES (P.)³ kézíratos névanyagának adatait is fellelhetjük a gyűjteményben.

¹ Az I. kötet Szolnok megye földrajzi nevei I. címen jelent meg. Dolgozatom további részében ennek rövidítésére az SzMFN I. jelzetet használom.

² Az V. kötet már Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei címen jelent meg. Ennek rövidítése: SzMFN V.

³ Míg a C. K1. K2. jelzetek évszámai településenként eltérhetnek, addig a Hnt. és a P. jelzet évszáma 1973, illetve 1864.

2. Mit jelent a laza szerkezet földrajzi neveinkben?

2.1. A laza szerkezetű földrajzi nevekről általában

A földrajzi neveinkben előforduló laza szerkezetek többféle alakját és típusát különböztette meg INCZEFI GÉZA (1967) a Laza szerkezetű földrajzi nevek típusai és alaki kérdései (MNy. 63: 64–71) című tanulmányában. A földrajzi nevek eme csoportjába leginkább többtagú nevek sorolhatók. Ez a kategória azonban számos kérdést felvet: (1) Amennyiben a többtagú és laza szerkezetű neveket is a földrajzi nevek kategóriájába soroljuk, úgy felmerül a kérdés, hogy a zárt megformáltság valóban sajátos-e a földrajzi neveknek? (2) Alaki szempontból lehet-e különbséget tenni a köznévi helymeghatározás és a földrajzi név között? Az élő és a történeti helynévgyűjtés egyik legnagyobb problémája, hogy nem lehet pontosan megállapítani, egy közsói konstrukció meddig tartozik az alkalmi helymegjelölő körülírásokhoz, és mettől tekinthető helynévnek. (3) Melyek a többtagú, laza szerkezetű földrajzi nevek lehetséges típusai?

Ahhoz, hogy a földrajzi nevek kategóriájához eljussunk, először meg kell ismerkednünk a tulajdonnév fogalmával. HAJDÚ MIHÁLY (2003) definíciója szerint: „Tulajdonnév az a nyelvi jel, amelyet alkotója (s ez lehet több személy, grémium is) egy valami (objektum: személy, hely, állat, tárgy, dolog, fogalom stb.) vagy egy összetartozó csoport (emberek, állatok, földrajzi helyek, tárgyak, dolgok, fogalmak, stb.) azonosítására hoz létre, s azt általában kisebb-nagyobb közösség elfogadja, használja, a nyelvtudomány pedig a közszavaktól való megkülönböztetését (a magyarban nagybetűs helyesírását) elhatározza” (HAJDÚ, 2003: 58). INCZEFI (1967) definíciója a helynevekre vonatkozóan: „Tulajdonneveknek kell tekinteni azokat az állandó nyelvi alakulatokat, amelyek s z o c i á l i s é r v é n n y e l c s a k e g y h e l y r e l o k a l i z á l h a t ó k” (i.h. 65). A nevek szociális érvénye azonban többfajta lehet: élhetnek szűk körben, de lehetnek általánosak, és ezáltal az egész nyelvterületre érvényesek. Ugyanakkor érdemes megjegyezni azt is, hogy az a nézet, hogy a tulajdonnév a főnév egyik altípusa, elvetendő, hiszen tulajdonnevet bármely közsóból létrehozhatunk, sőt az sem követelmény, hogy létezzen közsóként (vö. márkanevek).

Bár INCZEFI (1967) példáinak nagy részét Rétközből, Borsavölgyéből és Kalotaszegből meríti, én mégis igyekszem a nála elhangzott információkat a dolgozat témájául szolgáló Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveivel alátámasztani. A több tagból (jelentsen ez két vagy három tagot) álló földrajzi nevek alaki kérdése bonyolult.

Viszonylagos zártság, nem túlságos formagazdagság jellemzi ezeket, illetve az, hogy differenciálódás eredményeképpen jöttek létre: *tó – Állomási tó* (SzMFN I. 1/211) és *Szentandrás tó : Szekeres tó : Lengyel tó* (SzMFN I. 1/229)⁴. A köznevek jellemzőivel rendelkeznek, vagyis alakilag állandósult, tömbösödött szóösszetételek alkothatnak ilyenfajta neveket. A két- vagy háromtagú földrajzi nevek esetében a szóösszetételekre is érvényes nyelvtani szabályokat kell figyelembe vennünk. A négy- vagy többtagú neveink azonban már inkább a szószerkezetek közé sorolhatók, és az írásmódjukra vonatkozó szabályokat ott kell keresnünk.

2.2. A többtagú földrajzi nevek típusai

A többtagú földrajzi nevek első típusát alkotják az igeneves földrajzi nevek. Ezekre jellemző, hogy az igenévvel alkotnak egy jelzői értékű szerkezetet. Dolgozatom szempontjából azért érdekes ez a csoport, mert – mint látni fogjuk a 3.2. alatt –, a névutó-melléknév kapcsolatban áll az igeneves földrajzi névvel. INCZEFI (1967) ebbe a csoportba sorolja azokat a földrajzi neveket, melyekben vagy a *való* vagy a *lévő* igenév megtalálható. Előbbi előfordulása a gyakoribb, és ennél lehet megfigyelni azt a tendenciát, hogy a névszó majdnem minden esetben névutós, határozóragos alig-alig fordul elő gyűjtésében: *Almás felől való Forduló*, de *Dán mezőn való rét*.⁵ A *lévő* igenévvel kevesebb földrajzi nevet alkottak, és a *való*val ellentétben itt több a határozóragos névszó, mint a névutós: *Alsó határban lévő hegy* vagy *Kenderaszóban lévő Rét mellett*.⁶ INCZEFI (1967) az általa megvizsgált helynevek között talált egy olyat, mely a *lévőt* és a *valót* egyszerre tartalmazza: *Körtvélyfa alatt lévő Csorgónál való Völgy* (i.h. 66), illetve egy olyat, amelyben duplán fordul elő a *lévő*: *Zöldtóban levő cseretben levő sziget* (i.h. 67). Ezekre a földrajzi nevek jellemző a teljes és reális megformáltság.

A többtagú földrajzi nevek kettős lokalizáltságúak is lehetnek, mely azt jelenti, hogy „egy határozóragos vagy névutós helymeghatározáson kívül egy névelős földrajzi név is található.” (i.h. 68) bennük. Kettős lokalizálásra Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei között is találhatunk példát: *Apáti úton alól a' csapással* (SzMFN I. 14/198)

⁴ Példáimat standardizált formában, a mai helyesírásnak megfelelően közlöm. A zárójelben lévő kód feloldása: Szolnok Megye Földrajzi Nevei I. kötet 1. település 211. és 229. névcikke. Itt jegyzem meg, hogy a megye másik kötete már Jász-Nagykun-Szolnok Megye Földrajzi Nevei címen jelent meg, melynek rövidítése dolgozatomban szintén SzMFN.

⁵ Az általam vizsgált Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei között nem talákoztam *levő* vagy *való* igeneves szerkezettel, így ez a két példa INCZEFI-től (i.h. 66) származik, standardizált alakban.

⁶ Példáim ismét l. INCZEFI (i.h. 66)

A dolgozatomban tárgyalt névutós és névutó-mellékneves helynevek szempontjából kevésbé fontos, de létező típusai a többtagú földrajzi neveknek⁷: (1) az *-i* képzős nevek (*Kiskapusi dongói határ*), (2) jelöletlen összetételek, és ezen belül (2.1.) csupán főnévi összetételek (*Malomérszegdűlő*) vagy (2.2.) egy-két melléknév által simábban összekapcsoltak (*Alsó Szénégető hegy*), (3) egy- vagy két birtokost jelölő összetételek (*Alsó két árok közti*⁸, illetve *Almás vize régi árka*).

2.3. A névutós és ragos földrajzi nevek

Dolgozatom témájából adódóan fontos megjegyezni, hogy a névutós és ragos földrajzi nevek sajátos alakulatokat alkotnak, helyük pedig bizonytalan helyneveink rendszerében. Ebben a fejezetben csak egy gondolat erejéig utalok INCZEFI (1967) megállapítására, mely szerint: „A feldolgozott gyűjteményekben névutós utótagú és ragos nevek is találhatók az egy- és többtagúak között egyaránt. [...] Laza szerkezetűek természetesen csak a névutós nevek.” (i.h. 70) Ez a megállapítás Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveire is igaz lesz. Ezeket a földrajzi neveinket azonban csak egy kis kitérő után, a 3. fejezetet követően tárgyalom részletesebben csakúgy, mint azt, hogy a névutós földrajzi neveket miként lehet elemezni, illetve hogy valójában földrajzi nevek-e vagy csak körülírások. Egy azonban biztos az effajta földrajzi nevekre: a szabályszerűségek általános érvényűek lehetnek egész Magyarország területét tekintve.

3. A névutókról és a névutó-melléknevekről általában

A névutók és névutó-mellékneves helynevekben való előfordulásának vizsgálatához először is e két szófaj általános jellemzőit kell tanulmányoznom. A témakör nagy és mai napig használatos munkája SEBESTYÉN ÁRPÁD (1965) *A magyar nyelv névutórendszere* című könyve, melyben ír a névutók történetéről, használatukról, funkcióikról és stilisztikai értékeikről.

⁷ Példáim mindegyike INCZEFITől (1967) származik ebben a bekezdésben.

⁸ Az *-i* szerepe itt nem egyértelmű, hiszen lehet birtokos személyjel, de betöltheti melléknévképző szerepét is.

3.1. A névutók

A szavak eme szófajba történő besorolásának nehézségét már maga SEBESTYÉN (1965) is jelezte: „határozóragokkal, határozószókkal, igekötőkkel és tartalmas szókkal érintkező, önmagában is rendkívül bonyolult belső tagolódást mutató névutórendszer sajátosságait – a dinamikus, alaktani és szintaktikai jellemzőkről nem is beszélünk! – aligha sikerülhet valaha is egy rövid meghatározás kereteibe szorítani” (i.m.7). A nehézségekre világít rá a SEBESTYÉN ÁRPÁD 70. születésnapja alkalmából megjelent kötet több tanulmánya is (MNyj. 37).

A névutók és névutó-melléknevek történetéről szóló tanulmányában D. MÁTAI MÁRIA (2002) a névutók kialakulását már az ősmagyar korra feltételezte, és így az ősmagyar kor eleji szófaji rendszerünk elemeinek tekintette. A magyar nyelv névutói többféle módon keletkezettek, így például jelöletlen és jelölt birtokos szerkezetben (*mellől, mögül* típusba tartozó háromirányú névutócsaládok), illetve értelmezős szerkezetben⁹ születhettek.

Többségük birtokos szerkezetben a ragos főnév fogalmi jelentésének visszaszorulása, a viszonyjelentés dominánssá válása és a szóalak megszilárdulása által válhatott névutóvá. „Ezzel funkcionális változás következett be: egy szintagmatag (a *belé* ragos főnév, mondatbeli határozó) viszonzószóvá, névutóvá vált, amely már csak az előtte álló főnévvel együtt képes mondatrészszeret betöltésére...” (D. MÁTAI, 2002: 73). E névutóink névszói alapszavúak és háromirányúak (*mellől – mellett – mellé*). Az ősmagyar korban megfigyelhető változás a jelöletlen birtokos szerkezetben keletkezett névutók kiszorítása a jelölt birtokos szerkezetes formák által, ezzel kettősséget hozva névutórendszerünkbe. A *valami alatt ~ valaminek alatta* kettősség a középmagyar korra visszaszorult, és ismét előtérbe került az eredeti, jelöletlen birtokos szerkezetes forma.

Néhány névutónk értelmezős szerkezetben, lokatívuszi jelentésű határozószóból keletkezett: a honnan? kérdésre felelő határozószók (*belől~belül*-féle) ebben a korban hol? kérdésre is választ adhattak, és ilyen formában állhattak értelmezőként egy szuperesszívusz-ragos határozó mögött (*házon, felül > házon felül*). Ugyanakkor az ablatívuszi funkciója is megmaradt ezeknek a névutóknak, és amennyiben ezt a szerepüket töltötték be, úgy ragtalan alapszóhoz járultak (*ház felől*). Ez a keletkezési mód és a két irány megkülönböztetésének igénye segítette elő a ragvonzó névutók létrejöttét és elterjedését. A középmagyar korra az *alul, belül, felül* többségében szuperesszívusz-ragos alapszóhoz járult, háttérbe szorítva a ragtalan alapszóval alkotott szerkezeteket. Az újmagyar korra lejátszódott egyfajta alak- és

⁹ Dolgozatom témáját tekintve e két keletkezési módot tartom fontosnak kiemelni, névutók azonban létrejöhetnek határozós, alanyos, minőségjelzős és tárgyas szó szerkezetben is.

funkcióhasadás az *alól* ~*alul* típusú névutóknál, melynek köszönhetően az *alól*-féle névutók az ablatívuszi irányt, az *alul*-típusúak pedig a lokatívuszt jelölték, és jelölik a mai napig. Ehhez a keletkezési módhoz sorolhatók még a *keresztül*, *innen*, *túl* névutóink, melyek a középmagyar korra tisztán ragvonzóvá váltak. Az újmagyar korra tehető az eredetileg szintén helyhatározói jelentésű határozószók (*szemben*, *szemközt*, *távol*, *stb.*) névutóvá válása. Ezek közös vonzata a *valamivel*¹⁰, melynek megszilárdulása szintén az újmagyar korra feltételezhető.

A névutók csoportja tehát heterogén, egyértelműen nem választhatók el a határozószóktól és a főnevektől. É. KISS KATALIN (1999) úgy gondolja, hogy azokat az összetett névutókat, melyek felismerhető főnévi töből és felismerhető, produktív toldalékból (*számára*, *révén*) vagy igei töből és igenévképzőből (*nézve*, *fogva*) épülnek fel, nem kellene a névutók közé sorolni. Ezek elemzése főnévként, illetve határozói igenévként lehetséges, mondattani viselkedésük pedig egyértelműen főnévi vagy igenévi. Amennyiben É. KISS (1999) javaslatát követjük, úgy a ragos névszói névutó megszűnne, a névutói kategória pedig homogénné válna.

Ezek alapján tehát a névutók kategóriájába csak akkor sorolható be egy szó, ha ragozatlan és ragozhatatlan. A határozóragos névutó szemben áll a *ház mögött*-típusú zéró ragos főneves kifejezést vonzó névutóval. Ez utóbbinak vonzata ragtalan vagy nominatívuszban álló főneves kifejezés. Csak a vonzatukkal birtokos szerkezetet alkotó névutók vonzanak zéró ragos főneves kifejezést. A birtokos személyrag ennél a névutótípusnál névmási vonzat vagy elmozdított vonzat esetén jelenik meg (*Én mellettem* és *Kinek álltál mellette?*). Bár SEBESTYÉN (1965) még a névutók kategóriájába sorolja azokat a típusokat is, melyek a helyviszony kifejezésére határozóragos bővítményt kívánnak (l. *túl*-típus), és azokat is, melyek nem engednek meg ilyenfajta bővítményt (l. *mögött*), É. KISS (1999) ezt ellentmondásosnak véli. A *túl*-típusúak esetében a „névutó” megelőzheti vagy követheti a bővítményét: *túl a házon* vagy a *házon túl*, míg a *mögött*-típusúak mindig a vonzatuk mögött állnak. A két típus nem egyformán módosítható: a *túl* esetében a fokhatározó közvetlenül az alaptaghoz járul, a *mögött* esetében viszont az egész kifejezéshez (alaptag + bővítmény). Ezek alapján elmondható, hogy a *túl*-típusú névutók nem különböznek a határozószóktól, hiszen mindkét csoportra jellemzőek a következők: (1) megelőzheti, vagy éppen követheti bővítményét (*túl a házon* és a *házon túl*; *Péternél gyorsabb* és *gyorsabb Péternél*), (2) a fokhatározó az alaptaghoz járul (l. *[egészen túl] az utcán* és *Péternél [sokkal gyorsabb]*), (3) megnevező bővítményt engednek maguk után (*túl a tengeren*).

¹⁰ Regionális különbségek itt is jelentkezhetnek (vö. ARANY JÁNOS 1968: 221)

D. MÁTAI (2002) írásából kiderül, hogy vannak olyan névutók a nyelvünkben, melyek határozószókból jöttek létre. É. KISS (1999) viszont arra hívja fel a figyelmet, nem biztos, hogy például a *túl*-típusú névutók valóban ebbe a szófaji kategóriába sorolhatók. Ezeket inkább a határozószók csoportjában kellene tárgyalni. „Azok a ragozatlan és ragozhatatlan elemek, melyek határozóragos főnévi kifejezést vonzanak, határozószónak minősülnek, azok pedig, melyek zéró ragos, birtokos jelzői helyzetben megjelenő kifejezést, névutónak” (É. KISS, 1999: 171).

Végül álljon itt egy olyan idézet, mellyel összegezni lehet É. KISS (1999) tanulmányát: „A névutók olyan, produktív morféimákra fel nem bontható többől és (rejtett vagy kitett) birtokos személyjelből álló, ragozatlan és ragozhatatlan szavak, melyek főneves kifejezést vonzanak, s vonzatukkal formailag birtokos szerkezetet alkotnak” (É. KISS, 1999: 172). A névutók effajta átsorolása más szófaji kategóriába egyrészt a csoport szűkítését, másrészt bővítését is jelenti: az *énmellettem és őutána*-típusú szavak szintén a névutós szintagmák közé sorolandók, csakúgy, mint a morfológiailag tovább nem bontható többől és birtokos személyjelből álló ragozhatatlan *tőlem, vele, nekünk*-féle alakok is.

3.2. A névutó-melléknevek

A névutó-melléknevek szófaji rendszerünk legfiatalabb tagjai, első megjelenésük csupán a középmagyar korra, elterjedésük pedig a nyelvújítás korára tehető. E csoportot nagy valószínűséggel a melléknevesítő, tömörítő és rövidítő szándék hívta életre. Az *-i* melléknévképzőt nemcsak a határozószókhöz kapcsolták (*holnap való > holnap*), hanem a névutókhoz is. Feltételezhető, hogy „A (*ház mögött*) *való* típusú igeneves szerkezetekben a *való* igenév helyére lépett az *-i* melléknévképző: (*ház mögött*) + *i*” (D. MÁTAI, 2002: 85). A névutó-mellékneves szerkezeteket tehát minden esetben úgy kell elemeznünk, hogy a képző az egész névutós szerkezethez, nem pedig a névutóhoz¹¹ járul. Névutó-melléknevet nem lehet minden névutóból képezni. Az irányhármasságot (lokatívusz, latívusz és ablatívusz) figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a lokatívuszi és az ablatívuszi irányt jelölő névutókból hozható létre névutó-melléknév¹², a *hová?* kérdésre felelő névutókból egyáltalán nem képezhető ilyen tag. Létezik *alatti* és *alóli*-típusú névutó-melléknév, de nem találunk *alái*-típusút.

¹¹ Az első elemzési módszer, amikor az egész névutós szerkezethez járul, a második pedig, amikor csak a névutóhoz: (1) (*ház mögött*) + *i*, (2) *ház (mögött + i)*.

¹² Legtöbb névutómelléknevünk lokatívuszi irányt jelöl, ezt követi az ablatívuszi.

4. A névutók és a névutó-melléknevek a helynevekben

A névutós és névutó-mellékneves helyneveket, illetve a *–nál/–nél* ragos szerkezeteket, SEBESTYÉN ÁRPÁD (1998/2009) *A névutós helynevek kérdéséhez* című tanulmányában helymegjelölésnek tekintette.

Az első nagyobb lépéseket a névutós helynevek vagy helymegjelölő szerkezetek összegyűjtésére SZABÓ T. ATTILA (1937/1988) tette meg a *Dés helynevei* című tanulmányában: Dés helyneveit gyűjtötte össze úgy, hogy a tőhelynevek mellett azok származékait is belevette a gyűjtött anyagba (SZABÓ T. ATTILA, 1937/1988: 103–183). SZABÓ T. ATTILA (1937/1988) gyűjtésében a *Halovány* névcsaládjában olvashatók annak névutós és ragos származékai is, mint például: *Halvány mellett* vagy *Halaványon túl* (vö. SZABÓ T., 1937/1988: 137). A személynevek helyneveinkben című tanulmányban SZABÓ T. (1938/1988) külön területjelölő helynévalakoknak nevezte azokat a személynevekkel kombinálódó helyneveket (vö. SZABÓ T., 1938/1988: 471), melyekben valamilyen névutó is található (*János alatt*)¹³. A névutós helynevek megítélésének nehézségeit az mutatja, hogy – többek között –, LŐRINCZE LAJOS (1947), BENKŐ LORÁND (1947) és KÁZMÉR MIKLÓS (1957) is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az újabb megjelölések esetében a névutós szerkezetek egyre gyakoribbak, ezek azonban inkább csak az adott hely körülírásainak tekinthetők. BENKŐ LORÁND (1947) szerint ezek a névutós kifejezések inkább terület-meghatározásoknak nevezhetők, melyek igen ritkán alakulnak át földrajzi névvé. „A név hosszúsága, az analógiák hiánya miatt majdnem biztosra vehető, hogy az ilyenféle szerkezetek nem élő nevet takarnak” (KÁZMÉR, 1957: 9).

A névutók mellett a névutó-melléknevek is megjelenhetnek helyneveinkben. A névutó-melléknevet tartalmazó helyneveket SEBESTYÉN (1998) sokkal inkább névszerűnek tekinti, mint azokat az alakulatokat, melyek névutót tartalmaznak. Ennek oka pedig a névutó-melléknevek tapadásos jellegében kereshető. Kutatómunkám során többször találok olyan helynevekkel, melyeknél a névutó-mellékneves kifejezést nem követte semmi.

4.1. A névutós és névutó-mellékneves helynevek keletkezéstörténete

A Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveiben előforduló névutós és névutó-mellékneves helynevek elemzéséhez elengedhetetlennek tartom a helynevek tipológiai

¹³ Az effajta területjelölő helynévalakok szerkezetileg nem sorolhatók be egyik olyan csoportba sem, melyeket SZABÓ T. (1938/1988) tanulmányában bemutat (l. SZABÓ T., 1938/1988: 433–472).

osztályozásának ismertetését HOFFMANN ISTVÁN (2007) Helynevek nyelvi elemzése című könyve alapján.

Az általam vizsgált névutós szerkezetek a (1) helynévképzőkkel, (2) névszójelekkel, (3) helyragokkal alkotott nevekkel együtt a morfológiai szerkesztéssel alkotott nevek csoportját erősítik¹⁴, mely „azt a névalkotási eljárást takarja, amelynek során valamely nyelvi elem egy kötött morféma (képző, jel, rag) vagy ahhoz hasonló funkciójú elem (névutó) hozzákapsolásával helynévi szerep betöltésére válik alkalmassá” (HOFFMANN, 2007: 85). Ez a szerkesztésmód névszerkezeti szempontból átmeneti jelenségeket¹⁵ hoz létre. Lexikális szempontból ezek a nevek összetettek, és épp ebből adódóan vehetnek részt újabb nevek alkotásában, illetve tovább képezhetők: *Falu+körüli/tanyák* (SzMFN I. 12/140) vagy *Iskola+előtti/kereszt* (SzMFN I. 8/827).

4.2. Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei

Mint már többször is utaltam rá, Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei eddig összesen két kötetben jelentek meg. Az I. kötet tartalmazza a jászberényi járás 17 településének névanyagát, az V. kötet Tiszazug térség 12 településének összegyűjtött adatait. A két kötet névutós és névutó-mellékneves állományát külön is ismertetem röviden. Azokra a kérdésekre, hogy ezek a nevek rövidültek vagy hosszabbá váltak az évek során, illetve hogy a hivatalos vagy a közösségi nevek sorába tartoznak-e, és hogy földrajzi neveknek tekinthetők-e vagy körülírások/ terület-meghatározások, a két járás névanyagát közösen vizsgálva keresem a választ. Teszem ezt azért, mert a két járás földrajzilag elég közel fekszik egymáshoz, melyből adódóan a helynevekben is kevés eltérést találtam. Kevés olyan névutót és névutó-melléknevet találtam az adatok között, melyek csak az egyik járás anyagában kerültek elő.

4.2.1. Névutók és névutó-melléknevek a jászberényi járás névanyagában

A jászberényi járás 17 települése közül 10 településen találtam névutóval vagy névutó-melléknevével alkotott neveket. Ezek a következő települések: Jászfényszaru (4.), Pusztamonostor (5.), Jászdózsa (6.), Jászfelsőszentgyörgy (7.), Jászberény (8.), Jászkápolna (9.), Jásztelek (12.), Alattyán (14.) Jánoshida (15.) és Jászsós-szentgyörgy (16.)¹⁶.

¹⁴ További osztályok, melyek több alcsoportot is tartalmazhatnak: (1) szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek, (2) jelentésbeli névalkotással keletkezett nevek, (3) szerkezeti változással alakult nevek, (4) névátvételek.

¹⁵ A 4. pontban ismertetett nézetek is erre az átmeneti jellegre utalhatnak.

¹⁶ A zárójelben lévő számok a települések sorszámaikat mutatják.

Elemzésem során az É. Kiss (1999) által inkább a határozószókhöz sorolt ragvonzó névutókat is belevettem a vizsgálandó anyagba, így ebben és a következő fejezetben találkozni fogunk *túl*-típusú nevekkel is. Így találtam a járás névanyagában összesen 62 névutóval vagy névutó-melléknévvel alkotott nevet.

Az ilyen helynevek esetében megfigyelhető, hogy inkább a történeti adatok körébe tartozó croquis-k (C.), színes birtokvázlatok (K1.), kataszteri térképek (K2.) PESTY gyűjtése (P.) és a Helységnévtár (Hnt.) anyaga tartalmaz névutókkal és névutó-mellékevekkel alkotott neveket.

Az egyszerű névutók közül az: *alatt*, *előtt*, *körül*, *mellett* névutók, a ragvonzók közül pedig a: *-n alól~alul*, *-n innen* és a *-n túl* található meg. Névutó-mellékevek közül pedig az alábbiak vannak meg a járás anyagában: *előtti*, *körüli*, *melletti*, *-n inneni*, *-n túli* (ez utóbbi kettő ragvonzó névutó).

A megfigyelések a következőképpen foglalhatók táblázatba:

	1986 ¹⁷	C	K1	K2	P	Hnt	Összesen
<i>alatt</i>	0	0	1	1	0	0	2
<i>előtt</i>	1	0	0	0	0	0	1
<i>körül</i>	2	0	0	2	0	0	4
<i>mellett</i>	4	3	6	3	0	0	16
<i>-n alól ~ alul</i>	0	1	0	0	1	0	2
<i>-n innen</i>	1	0	1	0	0	0	2
<i>-n túl</i>	1	0	0	0	0	0	1
<i>előtti</i>	3	0	3	2	0	0	8
<i>körüli</i>	1	0	0	0	0	1	2
<i>melletti</i>	4	5 ¹⁸	1	1	2	0	13
<i>-n inneni</i>	2	0	1	2	0	0	5
<i>-n túli</i>	1	2	2	1	0	0	6
<i>Összesen:</i>	20	11	15	12	3	1	62

A táblázat tehát azt mutatja, hogy a járszberényi járás anyagában az élőnyelvi adatok között összesen 20 névutós és/vagy névutó-mellékeves helynév található. Összesítve 42 adatot (az egész 68%-a) találtam a történeti adatoknál az ilyen típusú helynevek között, de külön-külön ezen adatok egyike sem éri el a 20-at. Hipotézisem az, hogy a 19. századi adathalmazhoz

¹⁷ Az I. kötet esetében a jelenkori adat évszáma.

¹⁸ Ezek közül egy adat nem lokalizálható.

képest a 20. században összegyűjtött névanyagban kevesebb a morfológiai szerkesztéssel alkotott nevek száma.

Vizsgálatom során igyekeztem a települések földrajzi fekvését is figyelembe venni. Pusztamonostor helynevei között lehet találni *Berényi út mellett* és *Jászberényi út mellett*¹⁹ nevet is. Szintén Pusztamonostor külterületén található *Dózsai út mellett*. A helyek effajta megnevezése arra utal, hogy a sík (S) és szántó (sz)²⁰ területek a Jászberényre, illetve Jászdózsára vezető út mellett fekszenek. Itt említtem meg, hogy a járásban kiugróan magas adatot mutatnak a *mellett* névutóval és a *melletti* névutó-melléknévvel alkotott nevek, összesen 29 ilyen adatunk van.

Az általam vizsgált típusba tartozó nevek többsége külterületen fekvő területek nevei, térszínformáját tekintve sík (S), művelési ágát tekintve pedig szántó (sz), de többször előfordul a legelő (l) és a dűlő (d) rövidítése is.

Dolgozatomban nem vállalkozhatok az ilyen típusú nevek teljes körű funkcionális-szemantikai, illetve lexikális-morfológiai vizsgálatára. HOFFMANN ISTVÁN (2007) könyvében ezeket a neveket átmeneti jellegűnek tekinti. Az ilyen nevek minimum két lexémát tartalmaznak, de egyrészesek, ugyanakkor összetettségüknek köszönhetően továbbképzésük sem okoz nagyobb problémát. A fentebb említett vizsgálatokhoz viszont szükséges azt tudni, hogy az effajta nevek egy- vagy kétrészesként elemzendők.

4.2.2. Névutók és névutó-melléknévek Tiszazug névadataiban

A Jász-Nagykun-Szolnok megye V. kötetében megjelenő Tiszazug térség 12 településéből Mesterszállás (2.) és Cserkeszölő (7.) kivételével minden településen találtam névutóval vagy névutó-melléknévvel alkotott helyneveket.

Az ebben a térségben található ilyen típusú helynevek között feltűnt egy K3.-as jelzetű történeti adat is, ami a jászberényi járás névanyagában nem bukkant fel. Ilyen jelzetű adat azonban egyetlen egy esetben jelent meg, mégpedig Tiszaug (8.) település 104. névcikkében, *Holt-Tisza és a Tiszai átvágás közötti* adatban. Ezzel a jelzettel éppen az a probléma, hogy csak egy névanyagnál szerepel, illetve hogy a kötet elején a jelzetek feloldása között nem találjuk meg, hogy mit jelöl. Ebből pedig csak arra tudok következtetni, hogy ilyen adat nincs, feltételezhetően nyomtatási hiba.

¹⁹ A névutóval és névutó-melléknévvel alkotott helyneveket táblázatokban foglaltam össze. Ezek a táblázatok a függelékben kaptak helyet. Dolgozatomba csak néhány példát emeltem be a vizsgált anyagból.

²⁰ A zárójelbe tett rövidítések jegyzéke mindkét kötet elején megtalálható. A sík (S) a helynév térszínformáját, a szántó (sz) pedig a művelési ágát mutatja.

Ugyanúgy, mint az előbb elemzett járásban, itt is a történeti adatoknál (P, C, K1, K2, K3 és Hnt.) előforduló nevek vannak többségben. Ezekben a következő egyszerű névutók vagy a belőlük képzett névutó-melléknevek fordulnak elő: *alatt*, *alatti*, *feletti*, *felé*, *körül*, *körüli*, *közötti/közti*, *mellett*, *melletti*, *mögötti* és *utáni*. A ragvonzó névutók közül pedig szerepel a helynevekben az *-n innen*, *-n túl* és a *-n túli*. A különböző korszakbeli előfordulásuk számát így foglalhatom táblázatba:

	1994	C	K1	K2	K3	P	Hnt	Összesen
<i>alatt</i>	1	0	0	0	0	0	0	1
<i>mellett</i>	2	0	0	0	0	0	0	2
<i>felé</i>	0	0	5	5	0	0	0	10
<i>-n innen</i>	1	0	1	1	0	0	0	3
<i>-n túl</i>	5	2	2	2	0	0	0	11
<i>alatti</i>	0	3	0	0	0	0	0	3
<i>feletti</i>	1	0	1	1	0	0	0	3
<i>közti/közötti</i>	1	0	2	2	1	0	0	6
<i>melletti</i>	0	1	2	1	0	0	0	4
<i>mögötti</i>	1	1	1	1	0	1	0	5
<i>utáni</i>	2	0	0	0	0	0	0	2
<i>túli</i>	0	0	0	0	0	0	1	1
<i>Összesen:</i>	14	7	14	13	1	1	1	51

A táblázatban 14 névutóval vagy névutó-melléknévvel alkotott helynév szerepel a jelenkori adatoknál. A történetiek pedig az összes felvett adat 72%-át teszik ki. Ebben a járásban a K1. alatti adatok száma egyenlő az élőnyelvi előfordulások számával, 13 K2. jelzetű adatunk van, ami azt jelzi, hogy a színes birtokvázlatokon és a kataszteri térképeken számos ilyen adatot felvettek. Elképzelhető, hogy a névutók és a névutó-melléknevek gyakorisága ezeken a térképeken inkább a térképkészítők önkényét mutatják, nem pedig a lakossági névadást. A térképezők önkényét támasztják alá az időben ezzel egybeeső II. katonai felmérés hasonló útmegnevezései is: vö. pl. 5463/2²¹ von Halas, nach Szegedin.

A leggyakoribb névutó a *felé*, amely összesen tízszer fordul elő a névanyagban. A színes birtokvázlatokon és a kataszteri térképeken szerepel ez a típus, de élőnyelvi adatot nem találtam rá. Az adatok minden esetben utat jelölnek, és mivel a *felé* latínuszi névutó, így mindig arra a településre vezet az út, melynek neve a névutó előtt áll.²²

²¹ Az első szám a térkép számát jelöli, a második a szelvényszámot.

²² Pl. SzMFN 5: 22, 240. K1. K2. *Szolnok felé*

A ragvonzó névutók közül a leggyakrabban a *-n túl* szerepel, szám szerint tizenegyszer. Ez a lokatívuszi névutó néhány esetben elhagyja a ragját, és ragozatlan formában veszi maga mellé a névszót. Ez a típus abban is rendhagyó, É. KISS (1999) szerint eme sajátosága miatt inkább határozószóként elemzendő, hogy a névutót megelőzheti vagy követheti bővítménye.²³

A térszinformát és a művelési ágakat tekintve itt is találkozunk sík (S) legelővel (l) vagy szántóval (sz). Azt figyelembe véve, hogy a *felé* névutóval alkotott helynevek többsége utat jelöl, így természetes, hogy ebben az anyagban többször találkozunk az *Úttal* térszinformaként, mint a jászberényi járás esetében.

4.2.3. Jász-Nagykun-Szolnok megye két vizsgált gyűjteményének helynévanyaga

Bár dolgozatomban 3. fejezetében részletesebben tárgyaltam a névutókról és a névutó-melléknevekről írt tanulmányokban megjelenő nézeteket, elemzésem alapjául SEBESTYÉN ÁRPÁD (1965) A magyar nyelv névutórendszere című könyvét vettem. Így lehetséges az, hogy bár mindkét járás névanyagában számtalan példa van az *alj*, *alja*, *aljai* adatokra, mivel ezek nem névutók, táblázataimból hiányoznak, és így lehetséges az is, hogy a *-n túl*, *-túli*-típusú helynevek is vizsgálatom tárgyát képezik.

A két járás nyelvi anyaga meglehetősen színes képet fest. Az alábbi táblázatban igyekszem összesítve a két járás anyagát ismertetni:

	jelenkori adat	C	K1	K2	K3	P	Hnt	Összesen
<i>alatt</i>	1	0	1	1	0	0	0	3
<i>alatti</i>	0	3	0	0	0	0	0	3
<i>előtt</i>	1	0	0	0	0	0	0	1
<i>előtti</i>	3	0	3	2	0	0	0	8
<i>felé</i>	0	0	5	5	0	0	0	10
<i>feletti</i>	1	0	1	1	0	0	0	3
<i>körül</i>	2	0	0	2	0	0	0	4
<i>körüli</i>	1	0	0	0	0	0	1	2
<i>közt/közötti</i>	1	0	2	2	1	0	0	6
<i>mellett</i>	6	3	6	3	0	0	0	18
<i>melletti</i>	4	6	3	2	0	2	0	17
<i>mögötti</i>	1	1	1	1	0	1	0	5
<i>-n alól ~ -n</i>	0	1	0	0	0	1	0	2

²³ Pl. SzMFN 5: 42, 262. *Körösön túl*, illetve SzMFN 5: 83, 594. *Túl a Körös*

<i>alul</i>								
<i>-n innen</i>	2	0	2	1	0	0	0	5
<i>-n inneni</i>	2	0	1	2	0	0	0	5
<i>-n túl</i>	6	2	2	2	0	0	0	12
<i>-n túli</i>	1	2	2	1	0	0	1	7
<i>utáni</i>	2	0	0	0	0	0	0	2
<i>Összesen:</i>	34	18	29	25	1	4	2	113

A két névanyag külön-külön készített táblázatát (l. 4.2.1. és 4.2.2.) figyelembe véve azt a megállapítást tettem, hogy a jászberényi járásban csupán lokatívuszi névutók vagy névutó-melléknevek lelhetők fel. Tiszazug esetében azonban már beépül a névanyagba tíz latívuszi névutó (*felé*) is, és ezeknek azért nincs névutó-mellékneves párja, mivel a latívuszi névutókhoz eleve nem lehet *–i* képzőt kapcsolni.

A két járás anyaga összesen nyolcfajta névutót tartalmaz, illetve tíz különböző névutó-melléknevet. A nyolc névutó közül öt az egyszerűk közé sorolandó, három pedig a ragvonzókhoz. A névutó-melléknevek esetében ez a szám hétre, illetve háromra módosítandó. Az egyszerű névutók közül leggyakrabban a *mellett* (18) és a *felé* (10) fordul elő. A *mellett –i* képzős párja, a névutó-melléknévi osztályba sorolandó *melletti*, párjától mindösszesen egy adattal marad le. A leggyakrabban előforduló ragvonzó névutó a *–n túl* típusú, a két járás anyagában összesen tizenkétszer található meg. Ebből három esetben a ragvonzó névutó mellett nem jelenik meg a határozóragos névszó. Ez a három adat a következő: *Túl a fok*, *Túl a Körös* (2x). Ezeknél az adatoknál érezhető, hogy a látható névszói tagon nem jelenik meg a határozórag, tehát eredetileg *Túl a Körösön*, illetve *Túl a fokon* lehetett az adat. Ha ezt feltételezzük, akkor ezeknél az adatoknál megfigyelhető az a tendencia, hogy az alaptag (*túl*) megelőzi a bővítményét. Ezeket a neveket HOFFMANN (2007) egybeírandónak tekinti, tehát például *Túlakörös*, *Túlafok*. Meglátásom szerint azonban az a feltételezés valószínűbb, miszerint az adatgyűjtő nem találta a névhez tartozónak az előtte álló határozóragos névszót (pl. *valamin túl a fok* és *valamin túl a Körös*), így a gyűjteményben már csak a rövidebb, és ezáltal zártabb szerkezetű formák kaptak helyet. Ennek párja, a *–n túli* (7 adat) a leggyakoribb a ragvonzó névutó-melléknevek sorában. A hét adat közül itt csak egy esetben fordul elő, hogy a kötelező vonzat nem jelenik meg: *Köröstúli tanyák*. INCZEFI (1967) a *túllal* kapcsolatban megjegyezte: „hogy a névutós nevek között olyan is van, amely általánosan ismert. Ilyen a *Dunántúl*, *Tiszántúl* ...” (i.m. 70)

Az irányhármasságot mutató névutócsaládok tagjai közül a gyűjtésben a lokatívuszi névutók és névutó-melléknevek vannak többségben: *alatt(i)*, *előtt(i)*, *feletti*, *közi/közötti*

mellett(i), *mögötti*, *utáni*. Gyűjtésünkben csak a *felett* latívuszi megfelelője, a *felé* található meg, illetve egy névnél találtam a *mege* adatot. Ezt azonban azért nem vettem bele a vizsgálatba, mert nem egyértelmű, hogy ez a *Kertek möge* vagy a *Kertek mögé* helynevet rejti. Honnan? kérdésre válaszoló ablatívuszi névutó és névutó-melléknév nem jelent meg helyneveinkben.

Azok a ragvonzó névutók, melyek megjelentek a két kötet névanyagában mind lokatívusziak. Ennek oka pedig az, hogy például a *túl* felvehet további toldalékokat is, és annak segítségével lesz honnan? vagy hová? kérdésre válaszoló névutó.

Azt látjuk tehát Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveiben, hogy az élőnyelvi adatokban szép számmal fordulnak elő morfológiai szerkesztéssel alkotott helynevek. Összesen 113 névutóval (egyszerű vagy ragvonzó) és névutó-melléknévvel (szintén egyszerű vagy ragvonzó) alkotott helynév van a két járás anyagában. A 18 előforduló névutó és névutó-melléknév színes képet alkot, hiszen szórásuk igen nagy. A szélsőségek bemutatásaképpen álljon itt az *előtt* névutónk, mely összesen egy adatban szerepelt és a *mellett* névutó, mely tizennyolcszor fordul elő.

A 4.2. pontban feltett kérdésekre a két járás anyagában előforduló névutók és névutó-mellékeinek részletesebb ismertetésével adhatok választ.

4.2.3.1. Az *alatt* névutó és az *alatti* névutó-melléknév

Az *alatt* és az *alatti* mindkét járás anyagában előfordult, összesen 6 ilyen adatunk van. A hat adat közül 1 jelenkori, a másik 5 történeti adat. Az egyetlen jelenkori adatunknak nincs történeti előzménye.²⁴ Hogy hiteles képet kapjunk, a történeti adatok felosztására van szükség:

²⁴ A továbbiakban az ilyenfajta jelenkori adatokat fogom tisztán jelenkorinak nevezni. Azokat, melyeknek van történeti előzményük külön nem fogom megnevezni.

A diagramon jól látszik, hogy az 5 történeti adatból 3 a croquis-knál található meg. A három adatból kettő ugyanannál a névcikknél fordul elő, és a C. jelzetű adat után 1973-as adat a legközelebbi, ahol már a helynév rövidült, és zártabb változata jelenik meg, és ez a zártabb változat került át az élőnyelvi (1994) adatba. A fent maradó egy adatunk már a K1-es (1881) adatnál is rövidebb változatában jelenik meg, és a K2-es adatra is változatlanul rövidebb alakban hagyományozódik át, és így találtam meg a jelenkori adatban (l. 7.5. (6.) *Tiszaürt*). A C.-vel jelölt adatban még meglévő névutó-melléknév lekopott az évek során, rövidebb és zártabb formában került át az élőnyelvi adatok közé. Az egyetlen K1.-es és K2.-es jelzetű névutós helynevünk egy névcikkhez tartozik. Az 1883-as adathoz képest azonos szerkezetű maradt 1978-ban (K2.), ugyanakkor az élőnyelvi adatban már az ezzel (*alatt*) egy töből származtatott *alja* szerepel. Így a név ugyanolyan hosszúságú maradt, az elemzés szempontjából viszont a jelenkori adat egyszerűbb.

Ezzel a csoporttal kapcsolatban megállapítható, hogy a talált adatok közül öt történeti (C.-vel jelölt az egész 50%-a, K1.-gyel és K2.-vel jelölt kb. a 16.667%-a), melyek 83.33%-át teszik ki ezeknek a helynevek, a fennmaradó 16.667% az egyetlen jelenkori adatunkat mutatja. Az *alattal* és az *alattival* alkotott helynevek tehát egyértelműen mutatják a lerövidülést és a laza szerkezet zártabbá válását.

4.2.3.2. Az *előtt* és az *előtti* változási mutatói

Ez a csoport más képet mutat, mint az előző fejezetben tárgyaltak, ennek ellenére itt is többségben vannak a történeti adatok. A kilenc adatból négy tisztán jelenkori (1986), azaz nincsenek történeti előzményei. Mindegyik jelenkori adatnál megjelenik egy rövidebb név is (l. 6.5. (8.) *Jászberény*). Itt is öt történeti név fordul elő:

A diagramon feltüntetett három K1.-es adat közül egy nem változott, és erre vonatkozóan későbbi feljegyzések sincsenek (6.3. (6.) *Jászdózsa*). Egy 1884-ben feljegyzett dűlőnévénél azt a változási folyamatot figyeltem meg, hogy az 1968-as térképeken még ugyanolyan névvel szerepel, viszont a jelenkori gyűjtésnél már elhagyták a név *előtti* tagját, így vált rövidebbé és zártabbá. A harmadik, 19. századra tehető *Erdő előtti dűlő* utolsó eleme lemaradt, és lett belőle K2. *Erdő előtti*, majd 1986-ra a névutó-melléknév tűnt el, és a névbe visszakerült a *dűlő* névelem: *Erdő dűlő*.

A tisztán jelenkori és az egyik K1.-es adat kivételével a nevek itt is egy egyszerűsödési folyamatot mutatnak. A névutó-melléknéves nevek 44.44%-a jelenkori, míg 55.56%-a történeti (az összérték 33.33%-a K1. és 22.23%-a K2).

4.2.3.3. A *felé* névutó

A *felé* az egyik olyan névutó, mely csak Tiszazug térség néhány településén található meg. Két esetben a *felé* német nyelvű megfelelője fordul elő (*Nach*), ezek C. jelzetű adatok. Ez a névutó tendenciaszerű változást mutat, mivel egyetlen jelenkori névadat sincs, melyben megtalálható lenne. Minden élőnyelvi adatnál megjelent az *út* közterületi megjelölés, előtte pedig annak a településnek a neve, ahova az adott út vezet. Ezt hivatott mutatni a *felé* névutó is.

A 12 adat 16.67%-a (C.) a német nyelvű megfelelőt tartalmazza, 83.33%-a pedig K1.-es vagy K2.-es. Ez utóbbi kettő megoszlása azonos: kétszer 41.67%-át teszik ki az összértéknek. Annak köszönhetően, hogy a *felé* lekopott ezeknél a helyneveknél, és helyette megjelent az *-i* képző, a nevek rövidülési és zártabbá válási folyamaton mentek keresztül.

4.2.3.4. A *feletti* névutó-melléknév

Ez a névutó-melléknév csupán egy névcikknél található meg, változási sora nincs, hiszen a K1.-től kezdve, a K2.-n keresztül az 1994-es élőnyelvi névig nem mutat semmiféle változást. Így ennél a csoportnál nem állapítható meg sem rövidülési, sem hosszabbodási folyamat. Az előzőekkel ellentétben a jelenkori adatnak vannak történeti előzményei. Itt tehát megfigyelhető, hogy mindegyik évszámhoz 33.33% köthető.

4.2.3.5. A *körül* és a *körüli* a helynevekben

A *körül* két K2.-es adatból került át változatlan szerkezetben az élőnyelvi adatokba. Ugyanez mondható el a *körüliről* is annyi változással, hogy ez az 1973-ra tehető Hnt.-s adatból hagyományozódott át. Itt is van a jelenkori adatoknak történeti előzménye, mely mutatja, hogy ez a szerkesztési mód a régebbi korokban is elterjedt volt. Ezek a laza szerkezetű helynevek nem minden esetben rövidültek, és váltak zártabbá.

A három történeti nevünk 50%-ot tesz ki (a K2.-es adatok az összes 33.33%-át, a Hnt. 16.67%-át), a jelenkori adatok szintén a felét teszik ki.

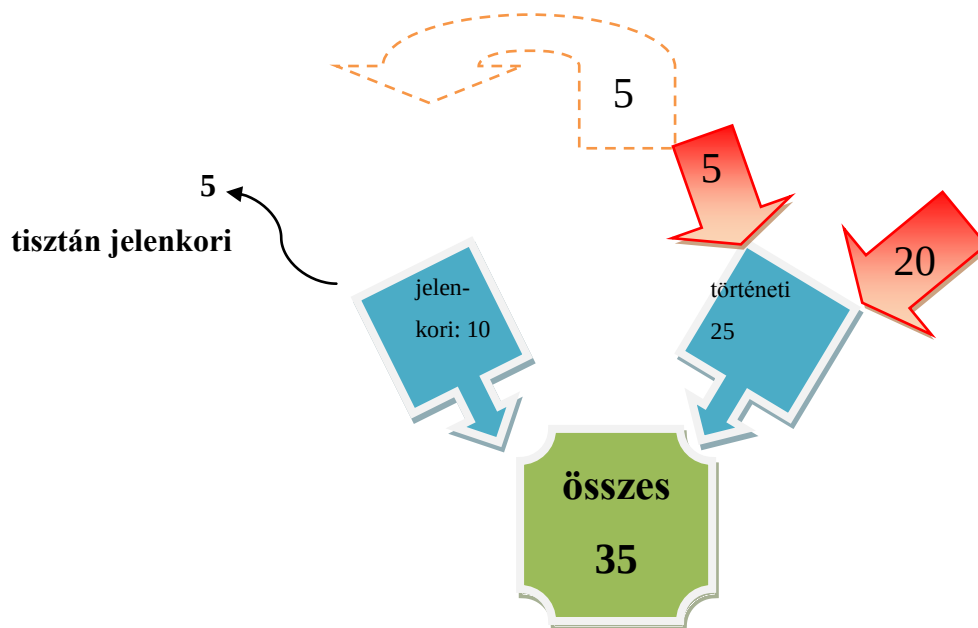
4.2.3.6. A *közt* és a *közötti* névutó-melléknév előfordulása

Ez a névutó-melléknév összesen két névcikkben szerepelt, és mindkét névcikk Tiszazug térség helynevei között található meg. Az előbbihez hasonlóan itt sincs rövidülési és zártabbá válási folyamat, mindkét esetben a K1.-től elindulva, a K2.-n keresztül megmarad az eredeti elnevezés: *Nagy csapás és Kürti út közti*, *Holt-Tisza és Tiszai átvágás közötti*.

Ez az egyetlen névutó-melléknévünk, amelynél előfordul egy K3.-as adat is, melynek feloldása ugyan szerepel a település végén, a kötet elején nem található meg, hogy ezek az adatok mikoriak. Az azonban egyértelműen megállapítható, hogy itt a történeti helynevek vannak többségben, mégpedig 83.33% arányban a jelenkori 16.67%-tel szemben.

4.2.3.7. A *mellett* és a *melletti* előfordulásai

A két járás névanyagát tekintve ezek mutatják a legtöbb változási folyamatot. A csoport két tagját a következőként lehet összefoglalni:

Az ábra magyarázata a következő: A két járás anyagában összesen 35 *mellettel* vagy *mellettivel* alkotott helynevet találtam. A 35-ből 10 jelenkori (28.57%), 25 pedig történeti adat. A 10 jelenkori adatból ötnek nincsen történeti előzménye, ezeket találjuk a tisztán jelenkori adatoknál. A történeti adatokból (összesen:25) 5 átkerült a jelenkoriakba is (ezeket a szaggatott nyíllal jelöltem), ugyanakkor, mivel ezek megtalálhatók a régebbi anyagokban, ezért oda is felvettem ezt a számot (piros nyílban). A másik piros nyílba írt 20-as szám a történeti anyagokban megtalált helynevek számát mutatja. A történeti nevek felosztása ebben a csoportban a következőként néz ki:

A P.-vel jelölt két adatnak nem volt előbbi, C. „megfelelője”. Mindkét név átkerült a K1-be a térszinformát jelölő *dűlő* nélkül, így a név megrövidült, zártabbá azonban nem vált, hiszen a névutós szerkezet ugyanúgy megmaradt. Ezek közül az egyik változott tovább, a legközelebbi

adata 1973-as, amelyben már eltűnik a névutó-melléknév, és helyette az *út* megkapja az *-i* képzőt. Az 1978-as K2. az 1883-as névutós szerkezethez tér vissza, és ez hagyományozódik át a jelenkori adatokba (l. 6.2. (5.) *Pusztamonostor*). A P. adat tehát lerövidül, de nem válik zártabbá a K1.-ben, a Hnt. adatban eltűnik a névutós szerkezet, tehát itt zártabbá válik a szerkezet, majd a K2.-es és az 1986-os adat ugyanazt mutatja, mint a K1.-es. A változási sor itt a következő: kiinduló (P.) → rövidülés, de nincs zártabbá válás (K1.) → zártabbá válás, eltűnik a névutós szerkezet (Hnt.) → lazábbá válik a szerkezet (K2.) → megmarad (1986).

A croquis-knál található 9 név közül 3 változás nélkül átkerült a K1.-es adatok közé (l. 6.2. (5.) *Pusztamonostor* és 7.9. (10.) *Tiszasas*). Ebből kettő, mely a K2.-be is átkerült, változatlan szerkezetet mutat, vagyis nem váltak zártabbá, és nem történt változás az élőnyelvi adatokban sem. Két 1854-es névadat már a 10 évvel későbbi PESTY-féle gyűjtésben lerövidült, és a névutó-melléknév lekopásával zártabbá vált (6.5. (8.) *Jászberény*). Az egyetlen nem lokalizálható is a C. jelzetnél bukkan fel, erről azonban bővebb információkat nem lehet megadni éppen lokalizálhatatlansága miatt. Egy névcikk esetében a C.-t egyből egy K2.-es adat követi, amelyben már a *mellettel* megegyező töből származó *mellék* található meg. Két 1853-as (C.) név pedig nem változott tovább (6.9. (15.) *Jánoshida*).

A még nem elemzett négy K1.-es adat azért maradt ki eddig, mert ezeknek nincsen előzményük, ebből az adatból indul ki a névcikk. Egy K1.-es adat változatlan szerkezettel és köztes adat nélkül került át az 1986-os névgyűjteménybe (l. 6.2. (5.) *Pusztamonostor*). Két névutó-mellékneves szerkezet a K1.-től változatlanul átöröklődött a K2.-be, de a jelenkori adatoknál ennél a két névcikknél lekopott a névutó-melléknév, illetve a *melletti* helyét átvette a vele egy töből származó *mellék* (6.3. (6.) *Jászdózsa* és 7.3. (4.) *Tiszainoka*). Egy 1883-as adatnak pedig se előzménye, se utódja nincs (6.10. (16.) *Jászsószentgyörgy*).

A jelenkori adatok az összesnek 28.57%-át teszik ki, a C. adat és a K1. adat 25.71%-a, a P. csak 5.71%-os elterjedtséget mutat, míg a K2. 14.28%-ot. Az összes történeti adat 71.428%-a az egésznek.

4.2.3.8. A *mögötti* névutó-melléknév

Ez a névutó-melléknév összesen egy névcikknél szerepel. Ebben a névcikkben azonban minden jelzetnél megtalálható. A változás a következőképpen zajlott le: kiindulás (C.) → hosszabbodás (P.) → visszatérés az eredeti alakhoz, tehát a P.-hez képest rövidülés (K1.) → szerkezete változatlan (K2.) → hosszabbodik a névalak, mert megjelenik az *út* (1994) (7.9. (10.) *Tiszasas*). Mindegyik adat 20%-os elterjedtséget mutat.

4.2.3.9. Az *–n alól* ragvonzós névutó

Egyetlen névcikk két történeti adatánál fordul elő. A C.-hez képest kettős lokalizáltságú névalak jelenik meg az 1864-es gyűjtésben, mely alapján megállapítható, hogy a név hosszabbodik. A két történeti adat 50–50%-os arányt mutat (vö. 6.8. (14.) *Alattyán*).

4.2.3.10. Az *–n innen* és az *–n inneni*

Mindkét járás névanyagában megtalálható csoport, melybe összesen 10 helynév sorolható. A 10 adatból 4 jelenkori, de mindegyiknek van történeti előzménye. A másik 6 adatunk történeti, melyeket így lehet felosztani:

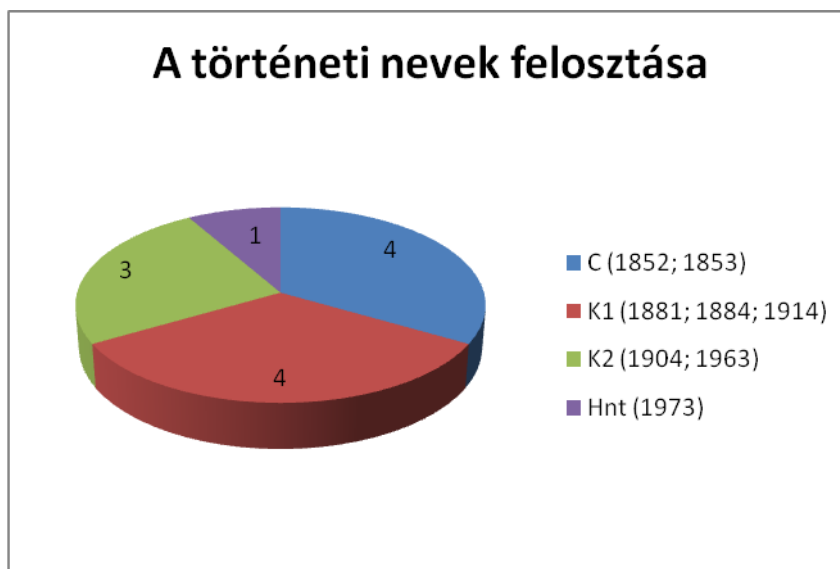
A 3 K1.-es adat közül egy csak az élőnyelvi adatba hagyományozódott át szerkezeti változás nélkül (6.4. (7.) *Jászfelsőszentgyörgy*). Egy névcikkben a K1.-től kezdve a K2.-n keresztül a jelenkori adatig ugyanazokat a neveket figyelhetjük meg (6.7. (12.) *Jásztelek*). Egy K1.-es jelzetű helynév a K2.-n keresztül nyerte el mai alakját úgy, hogy az *I.* és a *II.* megkülönböztető megnevezés eltűnt (7.3. (4.) *Tiszainoka*).

Az előbbi elemzésből még kimaradt egy K2.-es név, melynek vannak előzményei a croquis-knál és a színes birtokvázlatokon is, utóbbi kettő viszont nem tartalmaz névutót vagy névutó-melléknevet (6.9. (15.) *Jánoshida*). Szerkezeti változás itt csak a C.-hez és a K1.-hez képest van, lazábbá válik a név, és ezáltal hosszabbá is.

A jelenkori adatok az összes 40%-át teszik ki, míg a K1.-es és a K2.-es adatok 30%-ot mutatnak.

4.2.3.11. Az *-n túl* és az *-n túli*

A *mellett* és a *melletti* csoportjához hasonlóan ez is színes képet fest. A csoportban vannak tisztán élőnyelvi adatok (7.8. (9.) *Kunszentmárton* és 7.11. (12.) *Szelevény*), összesen 2 a 7 jelenkoriból, a másik 5-nek van legalább egy, de inkább több történeti előzménye. Az összesen 12 történeti adat felosztásából indulok ki:

A négy C. adat közül egy olyan van, amelyre vonatkozóan nincsenek későbbi adatok (6.1. (4.) *Jászfényszaru*). Egy adatnál a K1.-es adatig még nincs változás, majd a jelenkori adatnál változik meg oly módon, hogy a szerkezeti felépítése ugyanolyan marad, csak a névutó-melléknév névutóvá válik (6.4. (7.) *Jászfelsőszentgyörgy*). Az utolsó C. jelzetű adatunknál megfigyelhető, hogy az alaptag megelőzi a bővítményét, illetve az, hogy a két név közül csak az egyiket viszik tovább a későbbi időkre. Ez azonban a C.-től kezdve folyamatában megvan, egészen a jelenkorig (7.5. (6.) *Tiszaürt*).

A K1. jelzetű két adat közül az egyiknél semmiféle változás nem ment végbe, a K2.-es és a jelenkori adat ugyanazt a szerkezetet mutatja, mint a kiinduló név (6.7. (12.) *Jásztelek*). A másik K1.-es adatnál lekopnak a *I.* és a *II.* névelem, így ennyivel rövidebb lesz az élőnyelvi adat (7.3. (4.) *Tiszainoka*).

A jelenkori névgyűjtésben a Hnt.-hez képest rövidül a név, de a szerkezete nem lesz zártabb, hiszen a névutós alakzat megmarad (7.4. (5.) *Öcsöd*).

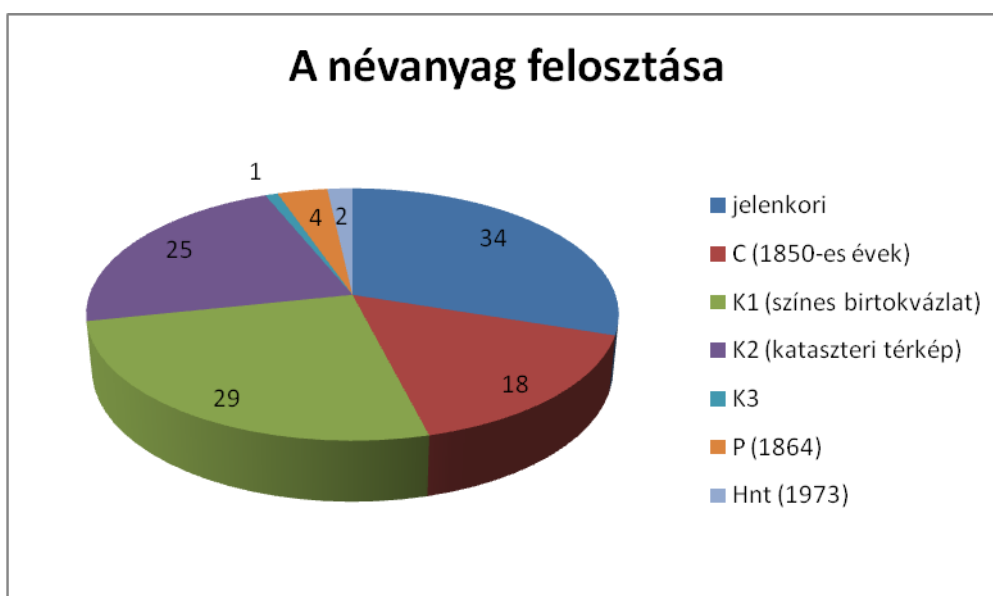
Ebben a csoportban a százalékos arányok a következőképpen alakulnak (100% a 19 ilyen helynév): (1) jelenkori adat 36.84%, (2) C. 21.05%, (3) K1. 21.05%, (4) K2. 15.78%, (5) Hnt. 5.2%, (6) a történeti adatok összesítve 63.16%.

4.2.3.12. Az *utáni* névutó-melléknév

Tiszazug térség két településének (7.5. (6.) *Tizsakürt* és 7.8. (9) *Kunszentmárton*) élőnyelvi feljegyzéseiben található egy-egy ilyen név, ezek mellett létezik még minimum egy jelenkori adat. Az efféle helynevek tehát 100%-ban csak jelenkori adatoknál fordulnak elő.

4.2.3.13. Összegzés a névutók és névutó-melléknevek elemzésének tükrében

A 4.2.3. pontban ismertetett táblázat a két járás névutós és névutó-mellékneves anyagát tartalmazza összesítve. Ebből kiderül, hogy a két helynévanyagban összesen 113 laza szerkezetet lehet találni. Ezek felosztása a következő:

A diagram azt mutatja be, hogy a 113 névutós és névutó-mellékneves helynév hogyan oszlik el az egyes korokban. Látható, hogy a jelenkori adatok az összes megtalált helynév 30%-át teszi ki, a croquis-knál (C.) fellelhetők közel 15.92%-át, a színes birtokvázlatokon lévők 25.66%-át, a kataszteri térképeken találhatók 22.12%-át, a K3.-as adatok 0.88%-át, a

PESTY-féle gyűjtésből származók 3.53%-át, míg a Helységnévtárból beemelt nevek az összes adat 1,76%-át jelentik.²⁵

A 4.2.3.1–4.2.3.12. pontban elvégzett elemzések alapján kijelenthető, hogy a történeti névadatok változnak. Az *alatt(i)*val alkotott helyneveknél 5 adat rövidül, és zártabbá válik, egy név csak a jelenkori adatok között fordul elő. Az *előtt(i)* esetében két régebbi adathoz figyelhető meg²⁶, hogy az évek során rövidülési és záródási folyamaton ment keresztül, egy adatunk ebben a csoportban megvan a croquis-knál, de nincs időben hozzánk közelebbi adata. 4 adatunk tisztán jelenkori. A *felé* névutóval alkotott neveknek minden olyan névcikknél feltűnik a zártabbá válás és az egyszerűsödés, ahol szerepel előnyelvi név is. Ez 7 történeti nevet érint. Nincs változás a *feletti* névutó-melléknévnél, megmarad a laza szerkezetű helynév, ahogyan megmarad a *körül(i)* és a *közti/közötti* esetében is. A *melletti(i)* esetében a 35 találatból levontam azokat, amelyek valamely történeti korban még éltek, de későbbi időkben már nem jelentek meg. Ez összesen 3 adatot jelent. A fent maradó 32 közül azok, amelyek P.-ből indulnak ki a következő fázisokon mennek keresztül: rövidülés, de nincs zártabbá válás → zártabbá válás → lazább szerkezet, tehát visszakerül a névutó vagy névutó-melléknév → megmarad a jelenkori adatban. A C.-nél két adat változatlan szerkezetet mutat, kettő pedig lerövidül, és zártabbá válik. A K1.-es adatok a K2.-esekbe változatlanul kerülnek át, de az a jelenkori névben már zártabbá vált. Ez két névcikket érint. A *melletti* esetében találtam olyan példát, amikor a K2.-es adat hosszabbodott, és lazább szerkezetűvé vált. A *mögötti* a C.-től elindulva, mely már tartalmaz névutó-melléknévet, átkerülve a P.-be hosszabbodik, majd a K1.-es adat rövidülést mutat, ez a rövidült alak kerül át a K2.-be, majd a jelenkori név megint hosszabbodik. Az *-n alól* nem mutat szerkezeti változást, csak hosszabbá válik. Az *-n innen(i)* esetében egy C → K1 → K2. lazább szerkezetűvé válás → jelenkor változatlan. A többi adathoz nincs rövidülés és hosszabbodás, vagy lazább szerkezetűvé vagy zártabbá válás. Az *-n túl(i)* esetében egy helyen van rövidülés, de a laza szerkezet itt sem bomlik fel.

Az összesen talált 113 névből levontam a jelenkoriakat, így kaptam 79 történeti nevet, mely tartalmazott névutót vagy névutó-melléknévet. További 10 történeti nevet azért nem vettem figyelembe, mert csak történeti helynevekben van meg, és jelenkori adatok nem kapcsolódnak hozzájuk. Az így kapott 69 névutóval vagy névutó-melléknévvél alkotott helynév közül összesen 26 esetben figyeltem meg a laza szerkezet zártabbá válását. Rövidülés ennél több alakban fordult elő, de nem minden rövidebb alaknál tűnt el a névutó vagy a névutó-melléknév. A helynévanyag érdekessége az, hogy bár nem sokat, de találtam példát a

²⁵ A százalékos adatokat minden esetben csak két tizedes jegyig jelenítettem meg dolgozatomban.

²⁶ Ez összesen 4 adatot foglal magában, mert megtalálható a K1.-nél és a K2.-nél is az *előtti*.

lazább szerkezetűvé válásra, melyre az egyik példa: K2. *Holt-Zagyva* → 1986: *Patkós melletti Holt-Zagyva*. A 69-ből fennmaradó 62.31%-nyi történeti név az évek folyamán is megmaradt laza szerkezetűnek. A 62.31% mutatja azt, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveiben a laza szerkezetű földrajzi nevek nem feltétlenül és tendenciaszerűen váltak zártabbá az évek során.

5. A közösségi és hivatalos helynévadás ismérvei

Ebben a fejezetben arra a kérdésre adok választ, hogy ezek a helynevek (ti. a névutóval vagy névutó-melléknévvel szerkesztettek) közösségi vagy hivatalos helynévadás eredményeképpen jöttek-e létre?

A közösségi és hivatalos helynévadás kérdéskörével MEZŐ ANDRÁS (1982) foglalkozott A magyar hivatalos helységnévadás című könyvében (MEZŐ, 1982). A könyv egyik fejezete a névhasználat síkjáról szól. A névhasználat síkján belül megkülönbözteti a népi (közösségi) és a hivatalos nevek csoportját. MEZŐ (1982) azt kifogásolja, hogy a névkeletkezéssel gyakran összemoszák a névhasználat síkját. Természetesen ez a két terület nem különül el élesen egymástól, mégis különbséget kell tenni köztük.

A keletkezés szempontjából megkülönböztetjük a mesterséges és a természetes nevek csoportját. „Azonosították a mesterséges neveket a hivatalosakkal, a természetes neveket a közösségekkel, pedig nem azonosak: nem minden mesterséges név válik hivatalossá” (MEZŐ 1982: 39). *Pécs* vagy *Szeged*²⁷ városának neve hivatalos, ugyanakkor a keletkezés szempontjából természetes, mivel formájukat valamely hatóság rögzítette, és használatukat is kötelezővé tette. *Kál-Kápolna* és *Nyírkércs*²⁸ esetében a hivatal meglevő, természetes neveket formált át, nem pedig önkényesen választották ki a kelléktárból. *Dunaiújvárosból* a közhasználatban *Újváros*²⁹ lett: mesterséges névnek már nem tekinthető, viszont a természetes nevek közé sem sorolható be, mivel érződik rajta a mesterséges előzmény. „Nyilván ezért azonosítják sokan a hivatalos neveket a mesterségesekkel, mert minden hivatalos névben fölfedezhető a mesterséges (újra)alkotás mozzanata” (MEZŐ 1982: 40).

A nevek hivatalos névnek tekintendők akkor, ha valamely hivatalos személy, vagy hivatali csoport alkotja, fogadja be, vagy alkotja újra. Ezek írott nyelvi elemek, és csak normatív

²⁷ MEZŐ (1982) ennek a két városnak a nevét a természetes keletkezésű, a mesterségesek közé befogadott neveknek tekinti.

²⁸ Ez a két településnév a természetes keletkezésű, a mesterséges névadásban újraalkotott nevek közé sorolandó.

²⁹ MEZŐ (1982) besorolása alapján ez a név névélettani helyzete (névkeletkezés + névhasználat) szerint a mesterséges keletkezésű, a természetesek közé befogadott nevek közé tartozik.

változatuk létezik, a közösségi helynevekkel szemben. A vizsgált anyag legnagyobb részében a színes birtokvázlatokon és a kataszteri térképeken fordulnak elő névutóval és névutó-melléknévvel alkotott helynevek. Ezek akkor hivatalos dokumentumoknak minősültek, így az ezeken fellelhető helynevek is hivatalosak. Ugyanakkor ezek a nevek a közösségi (népi) helynevek közé is besorolhatók abból adódóan, hogy vannak élőnyelvi (jelenkori) példák is Jász-Nagykun-Szolnok megye névutós és névutó-mellékneves helyneveiben.

Mivel a történeti névadatok 62.31%-a tartja magát a jelenkori anyagokban is, így ezek nagy többsége inkább a közösségi helynevekhez sorolható, a történeti adatokban előforduló nevek viszont inkább a hivatalos nevek közé tartoznak.

6. Helynév vagy körülírás?

Dolgozatomban többször előkerült már az a kérdés, hogy az effajta helynevek körülírásnak/ terület-meghatározásnak vagy helyneveknek tekintendők? Erre ebben a pontban igyekszem választ adni.

KÁZMÉR MIKLÓS (1957) azt állapítja meg, hogy „A név hosszúsága, az analógiák hiánya miatt majdnem biztosra vehető, hogy az ilyenféle szerkezetek nem élő nevet takarnak” (KÁZMÉR 1957: 9). Én ezeket az alakulatokat, bár elemzésük sajátos és nehézkes, mégis HAJDÚ (2003) definíciója alapján tulajdonneveknek, INCZEFI (1967) megállapítása miatt a tulajdonnéven belül helyneveknek tekintem, mivel ezek a nevek a definíció minden elemét magukon hordozzák: (1) egyértelműen lokalizálnak, (2) alakjuk állandó, (3) a közösség használja őket.

Jász-Nagykun-Szolnok megye helyneveiben 14 olyan laza szerkezetű helynevet találtam, melyeknek nincsen történeti előzményük, és csak az élő nevek között találjuk meg őket. Ezek mellett pedig előfordulnak olyanok is, melyeknek van történeti előzményük, de a jelenkori helynévanyagban is tartja magát ez a fajta név. Mindezek módosítják KÁZMÉR (1957) állításának azon részét, hogy az efféle szerkezetek nem takarhatnak élő nevet.

7. Összefoglalás

Vizsgálatom egyik célja az volt, hogy pontos képet adjak arról, hogy a névutók és névutó-melléknevek többször fordulnak elő történeti adatokban, mint élőnyelvekben. Ezzel szorosan összefügg az a három kérdés, melyekre Jász-Nagykun-Szolnok megye helyneveinek vizsgálatával kerestem a választ. Ezek a kérdések a következők voltak:

(1) Mennyiben változik meg a történeti adatokban fellelhető helynevek szerkezete az évek folyamán? Erre a kérdésre azt a választ tudom adni, hogy természetesen változnak a nevek szerkezetei, de a történeti névadatok 62.31%-a tartja magát még a jelenkori adatokban is. Az évek során a laza szerkezetű helynevek zártabbá válhattak, de épp Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi neveiben találkoztam olyan példával, mely ennek ellenkezőjét mutatta, vagyis a zártabb szerkezetből alakult ki a laza szerkezet.

(2) Ezek a helynevek közösségi vagy hivatalos helynévadás eredményeként jöttek-e létre? A legtöbb névutóval és névutó-melléknévvel alkotott helynév az 1850-es években készült croquis-kon, a színes birtokvázlatokon és a kataszteri térképeken fordulnak elő. Ezek a térképek abban a korban hivatalosnak minősültek, így az ezeken szereplő névadatokat is hivatalosnak lehet tekinteni. Ugyanakkor, mivel a történeti adatok 62.31%-a átöröklődött a jelenkori nevekre is, így egy részüket (az élőnyelvi adatokat) a közösségi nevek csoportjába sorolhatjuk (Ennek bővebb kifejtését l. 5. pont).

(3) Az effajta helynevek körülírásnak vagy helyneveknek tekinthetők? Erre a kérdésre három alpontban lehet megadni a választ: Bár sokan csak terület-meghatározásoknak, körülírásoknak tekintik ezeket az alakulatokat, én mégis a tulajdonneveken belül a helynevekhez sorolom. Élő nevek, hiszen jelenkori adatokban is előfordulnak névutóval vagy névutó-melléknévvel alkotott helynevek, illetve helynevek INCZEFI (1967) meghatározását is alapul véve, mivel ezek a nevek csak egy helyre lokalizálhatók.

8. Függelék a Jászberényi járás névanyagához³⁰

8.1. (4.) Jászfényszaru³¹

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	4.	SzMFN 1: 49	358.		1852	C	Új erdőn túli				Új erdőn túli

³⁰ Mindkét függelék a Magyar Digitális Helynévtárban használt adatbázis alapján rögzítettem.

³¹ A zárójelben lévő számok minden esetben a települések két kötetbeli sorszámát jelölik.

8.2.(5.) Pusztamonostor

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	5.	SzMFN 1: 57	106.		1883	K1	<i>Gyöngyösi út mellett</i>				<i>Gyöngyösi út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 57	106.		1864	P	<i>Gyöngyös út melletti d</i>		d		<i>Gyöngyös út melletti dűlő</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	141.		1986		<i>Hatvani út mellett</i>		S, sz		<i>Hatvani út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	141.		1883	K1	<i>Hatvani út mellett</i>				<i>Hatvani út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	141.		1978	K2	<i>Hatvani út mellett</i>				<i>Hatvani út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	141.		1864	P	<i>Hatvani út melletti d</i>		d		<i>Hatvani út melletti dűlő</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	141.		1973	Hnt	<i>Hatvani úti tanyák</i>				<i>Hatvani úti tanyák</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	143.		1986		<i>Erdő ajja</i>		S, sz		<i>Erdő alja</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	143.		1883	K1	<i>Erdő alatt</i>				<i>Erdő alatt</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	143.		1978	K2	<i>Erdő alatt</i>				<i>Erdő alatt</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	146.		1986		<i>Dózsai út mellett</i>		S, sz		<i>Dózsai út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	146.		1853	C	<i>Dózsai út mellett</i>				<i>Dózsai út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	146.		1883	K1	<i>Dózsai út mellett</i>				<i>Dózsai út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	146.		1978	K2	<i>Dózsai út mellett</i>				<i>Dózsai út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	170.		1986		<i>Temető mellett</i>				<i>Temető mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 58	170.		1883	K1	<i>Temető mellett</i>				<i>Temető mellett</i>

27/1	5.	SzMFN 1: 59	188.		1986		<i>Bérenyi út mellett</i>		S, sz	1919-ben jelentős részét kiosztották.	<i>Bérenyi út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 59	188.		1986		<i>Proletár- föld</i>		S, sz	1919-ben jelentős részét kiosztották.	<i>Proletárföld</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 59	188.		1853	C	<i>Bérenyi út mellett</i>				<i>Bérenyi út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 59	188.		1883	K1	<i>Jászberényi út mellett</i>				<i>Jászberényi út mellett</i>
27/1	5.	SzMFN 1: 59	188.		1978	K2	<i>Jászberényi út mellett</i>				<i>Jászberényi út mellett</i>

8.3. (6.) Jászdózsa

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	6.	SzMFN 1: 65	220.		1986		<i>Országúti- dűlő</i>		S, sz, l		<i>Országúti dűlő</i>
27/1	6.	SzMFN 1: 65	220.		1884	K1	<i>Országút melletti</i>				<i>Országút melletti</i>
27/1	6.	SzMFN 1: 65	220.		1959	K2	<i>Országút melletti</i>				<i>Országút melletti</i>
27/1	6.	SzMFN 1: 65	224.		1986		<i>Kápónai kereszt</i>		Ke		<i>Kápolnai kereszt</i>
27/1	6.	SzMFN 1: 65	224.		1986		<i>Kápóna melletti kereszt</i>		Ke		<i>Kápolna melletti kereszt</i>
27/1	6.	SzMFN 1: 66	281.		1884	K1	<i>Paksi kert előtti</i>				<i>Paksi kert előtti</i>

8.4. (7.) Jászfelsőszentgyörgy

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	7.	SzMFN 1: 74	123.		1986		<i>Zagyván innen</i>		Hr		<i>Zagyván innen</i>
27/1	7.	SzMFN 1: 74	123.		1884	K1	<i>Zagyván innen</i>				<i>Zagyván innen</i>
27/1	7.	SzMFN 1: 73	176.		1986		<i>Zagyván túl</i>		Hr, S, sz		<i>Zagyván túl</i>
27/1	7.	SzMFN 1: 73	176.		1853	C	<i>Zagyván túli</i>				<i>Zagyván túli</i>
27/1	7.	SzMFN 1: 73	176.		1884	K1	<i>Zagyván túli</i>				<i>Zagyván túli</i>

8.5. (8.) Jászberény

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrás típus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	8.	SzMFN 1: 80	211.		1986		<i>Strand előtt</i>		Tér	A hivatalos nevet ritkán használják.	<i>Strand előtt</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 80	211.		1986		<i>Május egy tér</i>		Tér	A hivatalos nevet ritkán használják.	<i>Május egy tér</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 80	211.		1986		<i>Május 1. tér</i>		Tér	Hivatalos név. A hivatalos nevet ritkán használják.	<i>Május 1.tér</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1986		<i>Nyavajka</i>		Vf	Száraz évszakokban nincs benne víz, néha azonban váratlanul kiönt.	<i>Nyavalyka</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1986		<i>Nyovojka</i>		Vf	Száraz évszakokban nincs benne víz, néha azonban váratlanul kiönt.	<i>Nyavalyka</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1986		<i>Nyovoka</i>		Vf	Száraz évszakokban nincs benne víz, néha azonban váratlanul kiönt.	<i>Nyovoka</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1854	C	<i>Nyavalyka és nagy ér melletti</i>				<i>Nyavalyka és nagy ér melletti</i>

27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1864	P	Nagy ér				Nagy ér
27/1	8.	SzMFN 1: 88	810.		1864	P	Nyavalyás				Nyavalyás
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1986		Pörös	-re		Hr, S, sz, l	Peres
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi délnyugati csücskő				Peresi délnyugati csücske
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi tehénkút				Peresi tehénkút
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi tehénkútra járó				Peresi tehénkútra járó
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi középső				Peresi középső
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Kisárok menti és meletti szakál				Kisárok menti és melletti szakáll
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi				Peresi
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1854	C	Peresi harmadik				Peresi harmadik
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1864	P	Pörös				Peres
27/1	8.	SzMFN 1: 88	813.		1973	Hnt	Pörös				Peres
27/1	8.	SzMFN 1:88	827.		1986		Kőköröszt		Ke		Kőkereszt
27/1	8.	SzMFN 1:88	827.		1986		Iskola előtti köröszt		Ke		Iskola előtti kereszt
27/1	8.	SzMFN 1: 89	877.		1986		Köröszt		Ke		Kereszt
27/1	8.	SzMFN 1: 89	877.		1986		Templom előtti köröszt		Ke		Templom előtti kereszt

27/1	8.	SzMFN 1: 91	1005.		1986		<i>Vasút déllő</i>		Út	A vasútvonal mellett vezet.	<i>Vasút dűlő</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 91	1005.		1986		<i>Vasút melletti út</i>		Út	A vasútvonal mellett vezet.	<i>Vasút melletti út</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 92	1134.		1854	C	<i>Zagyva meletti szakál</i>				<i>Zagyva melletti szakáll</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 92	1134.		1912	K2	<i>Zagyva mellék</i>				<i>Zagyva mellék</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 100	1773.		1986		<i>Kőköröszt</i>		Ke		<i>Kőkereszt</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 100	1773.		1986		<i>Köröszt</i>		Ke		<i>Kereszt</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 100	1773.		1986		<i>Pelei iskola előtti kereszt</i>		Ke		<i>Pelei iskola előtti kereszt</i>
27/1	8.	SzMFN 1: 109	?1		1854	C	<i>Borjúkút melletti Istennyilaszegi</i>			Nem lokalizálható .	<i>Borjúkút melletti Istennyilasz egi</i>

8.6. (9.) Jászfákóhalma

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	9.	SzMFN 1: 113	139.		1986		<i>Kiskert- déli</i>		S, l, sz		<i>Kiskert- déli</i>
27/1	9.	SzMFN 1: 113	139.		1884	K1	<i>Kiskertek előtti d</i>		d		<i>Kiskertek előtti dűlő</i>
27/1	9.	SzMFN 1: 113	139.		1968	K2	<i>Kiskertek előtti d</i>		d		<i>Kiskertek előtti dűlő</i>

8.7. (12.) Jásztelek

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	12.	SzMFN 1: 141	119.		1986		<i>Falu körű</i>			A falu közelében levő tanyák összefoglaló neve.	<i>Falu körül</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 141	119.		1986		<i>Falu körül</i>			A falu közelében levő tanyák összefoglaló neve.	<i>Falu körül</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 141	119.		1963	K2	<i>Falu körű</i>				<i>Falu körül</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 141	119.		1963	K2	<i>Falu körül</i>				<i>Falu körül</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 141	140.		1986		<i>Falu körüli tanyák</i>			A falu köré újabbán épült tanyák megnevezése.	<i>Falu körüli tanyák</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 141	140.		1973	Hnt	<i>Falu körüli tanyák</i>				<i>Falu körüli tanyák</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 142	148.		1986		<i>Patkó- melleti- Hótt- Zagyva</i>			A Patkót (l. 150.) körülölelő holt ág.	<i>Patkó melletti Holt- Zagyva</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 142	148.		1963	K2	<i>Holt Zagyva</i>				<i>Holt- Zagyva</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 142	192.		1986		<i>Tarnán innen Mizse</i>		Hr	A Mizse (l. 193.) Tarnán innen eső része. Valaha erekkel sűrűn behálózott terület volt.	<i>Tarnán innen Mizse</i>

27/1	12.	SzMFN 1: 142	192.		1913	K1	<i>Tarnán innen Mizse</i>				<i>Tarnán innen Mizse</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 142	192.		1963	K2	<i>Tarnán innen Mizse</i>				<i>Tarnán innen Mizse</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 143	250.		1986		<i>Tarnán tuli Mizse</i>		S, sz	A Mizse Zagyván túli része.	<i>Tarnán túli Mizse</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 143	250.		1913	K1	<i>Tarnán tuli Mizse</i>				<i>Tarnán túli Mizse</i>
27/1	12.	SzMFN 1: 143	250.		1963	K2	<i>Tarnán tuli Mizse</i>				<i>Tarnán túli Mizse</i>

8.8. (14.) Alattyán

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	14	SzMFN 1: 161	198.		1853	C	<i>Apáti úton alol</i>				<i>Apáti úton alul</i>
27/1	14	SzMFN 1: 161	198.		1864	P	<i>Apáti úton alol a' csapással</i>				<i>Apáti úton alul a csapással</i>
27/1	14.	SzMFN 1: 163	308.		1986		<i>Erdő- dőlő</i>		Út, S, sz		<i>Erdő dőlő</i>
27/1	14.	SzMFN 1: 163	308.		1884	K1	<i>Erdő előtti d</i>		d		<i>Erdő előtti dőlő</i>
27/1	14.	SzMFN 1: 163	308.		1976	K2	<i>Erdő előtti</i>				<i>Erdő előtti</i>
27/1	14.	SzMFN 1: 163	324.		1986		<i>Berek melletti dőlő</i>		Út		<i>Berek melletti dőlő</i>

8.9. (15.) Jánoshida

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	15.	SzMFN 1: 167	144.		1986		<i>Tarnán innyi Mizse</i>		S,sz	A Tarnán, azaz a Zagyván innyi terület.	<i>Tarnán innyi Mizse</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 167	144.		1986		<i>Eres-Mizse</i>		S,sz	A Tarnán, azaz a Zagyván innyi terület.	<i>Eres-Mizse</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 167	144.		1853	C	<i>Mizsepuszta</i>				<i>Mizsepuszta</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 167	144.		1899	K1	<i>Mizsepuszta</i>				<i>Mizsepuszta</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 167	144.		1964	K2	<i>Tarnán innyi Mizse</i>				<i>Tarnán innyi Mizse</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 168	180.		1853	C	<i>Berényi út mellett</i>				<i>Berényi út mellett</i>
27/1	15.	SzMFN 1: 168	189.		1853	C	<i>Pesti út melletti</i>				<i>Pesti út melletti</i>

8.10. (16.) Jászalsószentgyörgy

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/1	16.	SzMFN 1: 176	198.		1883	K1	<i>Borsa eleje az erdő mellett</i>				<i>Borsa eleje az erdő mellett</i>

9. Függelék Tiszazug névanyagához

9.1. (1.) Cibakháza

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	1.	SzMFN 5: 22	240.		1994		<i>Szolnoki út</i>		Út		<i>Szolnoki út</i>
27/5	1.	SzMFN 5: 22	240.		1853	C	<i>Nach Szolnok</i>				<i>Nach Szolnok</i>
27/5	1.	SzMFN 5: 22	240.		1881	K1	<i>Szolnok felé</i>				<i>Szolnok felé</i>
27/5	1.	SzMFN 5: 22	240.		1904	K2	<i>Szolnok felé</i>				<i>Szolnok felé</i>

9.2. (3.) Nagyrév

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrás típus	adat	rag	helyfajta	Obj. inf	standard
27/5	3.	SzMFN 5: 32	176.		1853	C	<i>Nach Kunszentmárton</i>				<i>Nach Kunszentmárton</i>
27/5	3.	SzMFN 5: 32	176.		1881	K1	<i>Kun Szent Márton felé</i>				<i>Kunszentmárton felé</i>
27/5	3.	SzMFN 5: 32	176.		1904	K2	<i>Kun Szent Márton felé</i>				<i>Kunszentmárton felé</i>
27/5	3.	SzMFN 5: 32	176.		1904	K2	<i>Kunszentmártonról</i>				<i>Kunszentmárton ról</i>

9.3. (4.) Tiszainoka

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrás-típus	adat	rag	helyfajta	Obj. inf	standard
27/5	4.	SzMFN 5: 34	78.		1994		<i>Rév-gáton túl</i>		Mf, S, sz		<i>Rév-gáton túl</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	78.		1881	K1	<i>Rév-gáton túl I.</i>				<i>Rév-gáton túl I.</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	78.		1904	K2	<i>Rév-gáton túl II.</i>				<i>Rév-gáton túl II.</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	88.		1994		<i>Rév-gáton innen</i>		S, sz		<i>Rév-gáton innen</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	88.		1881	K1	<i>Rév-gáton innen I.</i>				<i>Rév-gáton innen I.</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	88.		1904	K2	<i>Rév-gáton innen II.</i>				<i>Rév-gáton innen II.</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	95.		1994		<i>Falu feletti</i>		S, sz		<i>Falu feletti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	95.		1881	K1	<i>Falu feletti</i>				<i>Falu feletti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	95.		1904	K2	<i>Falu feletti</i>				<i>Falu feletti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	111.		1994		<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>		S,sz		<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	111.		1881	K1	<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>				<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 34	111.		1904	K2	<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>				<i>Nagy csapás és Kürti út közti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	151.		1994		<i>Szentmártoni út</i>		Út		<i>Szentmártoni út</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	151.		1994		<i>Kunszenti út</i>		Út		<i>Kunszenti út</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	151.		1881	K1	<i>Szent Márton felé</i>				<i>Szentmárton felé</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	151.		1904	K2	<i>Kunszentmárton felé</i>				<i>Kunszentmárton felé</i>

27/5	4.	SzMFN 5: 35	168.		1994		<i>Gyalui- határmellék</i>		S, sz	A szom szédo s puszt a közel ében van.	<i>Gyalui határmellék</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	168.		1881	K1	<i>Gyalui határ melletti</i>				<i>Gyalui határ melletti</i>
27/5	4.	SzMFN 5: 35	168.		1904	K2	<i>Gyalui határ melletti</i>				<i>Gyalui határ melletti</i>

9.4. (5.) Öcsöd

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	5.	SzMFN 5: 37	40.		1994		<i>Merégető a Gémes- ház mellett</i>			Kútszerű mélyedés.	<i>Meregető a Gémes- ház mellett</i>
27/5	5.	SzMFN 5: 42	262.		1994		<i>Körösöntúl</i>		S, sz szórványtanyák		<i>Körösön túl</i>
27/5	5.	SzMFN 5: 42	262.		1973	Hnt	<i>Körösütői tanyák</i>				<i>Körösön tői tanyák</i>
27/5	5.	SzMFN 5: 42	941.		1994		<i>Út az Atrácsi tó mellett</i>		Út		<i>Út az Atrácsi tó mellett</i>
27/5	5.	SzMFN 5: 42	941.		1994		<i>Kis-ürmösi dűlő</i>		Út		<i>Kis- ürmösi dűlő</i>

9.5. (6.) Tiszakürt

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	6.	SzMFN 5: 57	11.		1994		<i>Kis kovács utánni út</i>		U	Tiszakürtöt és Tiszainokát összekötő földút. Az út mélyebben fekszik, mint a két település.	<i>Kiskovács utáni út</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 57	11.		1994		<i>Lapos</i>		U	Tiszakürtöt és Tiszainokát összekötő földút. Az út mélyebben fekszik, mint a két település.	<i>Lapos</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 57	11.		1994		<i>Inokai út</i>		U	Hivatalos név. Tiszakürtöt és Tiszainokát összekötő földút. Az út mélyebben fekszik, mint a két település.	<i>Inokai út</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 61	210.		1994		<i>Túl a tón</i>		S,sz	Régen kaszáló. Hajdan volt itt egy tó.	<i>Túl a tavon</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 61	210.		1853	C	<i>Túl a tón</i>				<i>Túl a tavon</i>

27/5	6.	SzMFN 5: 61	210.		1881	K1	<i>Túl a tón</i>				<i>Túl a tavon</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 61	210.		1904	K2	<i>Túl a tón</i>				<i>Túl a tavon</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 61	210.		1853	C	<i>Túl a fok</i>				<i>Túl a fok</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	267.		1994		<i>Homok- szőlő</i>		S, sző		<i>Homokszőlő</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	267.		1853	C	<i>Homokalatti alsó</i>				<i>Homok alatti alsó</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	267.		1853	C	<i>Homokalatti felső</i>				<i>Homok alatti felső</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	267.		1973	Hnt	<i>Homokszőlő</i>				<i>Homokszőlő</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	291.		1994		<i>Káposztások</i>		S	Régen káposztát termesztettek itt, a másik része meg parlagon mardt.	<i>Káposztások</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	291.		1853	C	<i>Szőlőkalatti káposztás</i>				<i>Szőlők alatti káposztás</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	291.		1881	K1	<i>Káposztások</i>				<i>Káposztások</i>
27/5	6.	SzMFN 5: 62	291.		1904	K2	<i>Káposztások</i>				<i>Káposztások</i>

9.6. (8.) Tiszaug

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	8.	SzMFN 5: 71	104.		1994		<i>Kis-föld</i>		S, sz		<i>Kis-föld</i>
27/5	8.	SzMFN 5: 71	104.		1994		<i>Part alja</i>		S, sz		<i>Part alja</i>
27/5	8.	SzMFN 5: 71	104.		1881	K1	<i>Holt Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>				<i>Holt-Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>
27/5	8.	SzMFN 5: 71	104.		1904	K2	<i>Holt Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>				<i>Holt-Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>
27/5	8.	SzMFN 5: 71	104.		1911	K3	<i>Holt Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>				<i>Holt-Tisza és a Tiszai átvágás közötti</i>

9.7. (9.) Kunszentmárton

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	9.	SzMFN 5: 77	181		1994		<i>Mérték utáni szabóság</i>		É	A volt tul. vn.	<i>Mérték utáni szabóság</i>
27/5	9.	SzMFN 5: 77	181		1994		<i>Benke-bót</i>		É	A volt tul. vn.	<i>Benke-bolt</i>
27/5	9.	SzMFN 5: 83	594.		1994		<i>Túl a Körös</i>		S, r, e		<i>Túl a Körös</i>
27/5	9.	SzMFN 5: 83	594.		1994		<i>Túlát</i>		S, r, e		<i>Túlát</i>
27/5	9.	SzMFN 5: 83	602.		1994		<i>Takács alatt</i>			Folyóvíz. Horgászóhely.	<i>Takács alatt</i>

9.8. (10.) Tiszasas

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrástípus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	10.	SzMFN 5: 89	2.		1994		<i>Kertek mögötti út</i>		Út		<i>Kertek mögötti út</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 89	2.		é.n.	C	<i>Kertek megetti</i>				<i>Kertek mögötti</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 89	2.		1881	K1	<i>Kertek megetti</i>				<i>Kertek mögötti</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 89	2.		1905	K2	<i>Kertek megetti</i>				<i>Kertek mögötti</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 89	2.		1864	P	<i>Kertek megetti d</i>		d		<i>Kertek mögötti dülő</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 90	99.		é. n.	C	<i>Szöllőmelletti halmok</i>		S, sz		<i>Szőlő melletti halmok</i>
27/5	10.	SzMFN 5: 90	99.		1881	K1	<i>Szöllők melletti homok</i>		S, sz		<i>Szőlők melletti homok</i>

9.9. (11.) Csépa

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrás-típus	adat	rag	hely-fajta	Obj.inf	standard
27/5	11.	SzMFN 5: 101	365.		1994		<i>Szentmártoni út</i>		Út	Egy darabon a Határúton halad, majd a szelevényi Gajzer-saroknál torkollik a Kövesútba.	<i>Szentmártoni út</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 101	365.		1881	K1	<i>Kun Szent Márton felé</i>				<i>Kunszentmárton felé</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 101	365.		1907	K2	<i>Kun Szent Márton felé</i>				<i>Kunszentmárton felé</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 101	365.		1881	K1	<i>Kun Szent Mártoni út</i>				<i>Kunszentmártoni út</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 101	365.		1864	P	<i>Szent Mártonyra vezető út</i>				<i>Szentmártonra vezető út</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 103	428.		1994		<i>Csongrádi kövesút</i>		Út	Igen jelentős forgalmat bonyolít le hosszú évek óta.	<i>Csongrádi kövesút</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 103	428.		1881	K1	<i>Csongrád felé</i>				<i>Csongrád felé</i>
27/5	11.	SzMFN 5: 103	428.		1881	K1	<i>Csongrádi út</i>				<i>Csongrádi út</i>

9.10. (12.) Szelevény

megye	tel	forr	ssz	ny	év	forrás- típus	adat	rag	helyfajta	Obj.inf	standard
27/5	12.	SzMFN 5: 108	151.		1994		<i>Túl a Körös</i>		S, l	A folyó nem meredek partjára jártak állatokat itatni.	<i>Túl a Körös</i>
27/5	12.	SzMFN 5: 110	272.		1994		<i>Szentesi út</i>		Út		<i>Szentesi út</i>
27/5	12.	SzMFN 5: 110	272.		1905	K2	<i>Szentes felé</i>				<i>Szentes felé</i>

10. Irodalomjegyzék

- ARANY JÁNOS 1968. Arany János összes művei XI. Prózai művek 2. Szerk. KERESZTÚRI DEZSŐ. Akadémiai. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1947. A Nyárádmente földrajzinevei. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 74. sz. Budapest.
- D. MÁTAI MÁRIA 2002. A névutók és a névutómellékevek története. *Nyr.* 126: 72–87.
- É. KISS KATALIN 1999. Mi tartozik a névutók osztályába? *MNyj.* 37: 167–172.
- HAJDÚ MIHÁLY 1999. Névutók a helynevekben. *MNyj.* 37: 187–192.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. Általános és magyar névtan. Osiris. Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2007. Helynevek nyelvi elemzése. Tinta. Budapest.
- INCZEFI GÉZA 1967. Laza szerkezetű földrajzi nevek típusai és alaki kérdései. *MNy.* 63: 64–71.
- Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei. V. Tiszazug, közzétette FARKAS FERENC, szerkesztette BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC, Jászberény, 1994, Jászberényi Tanítóképző Főiskola
- KÁZMÉR MIKLÓS 1957. Alsó-Szigetköz földrajznevei. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 95. sz. Budapest.
- LŐRINCZE LAJOS 1947. Földrajzi neveink élete. /A magyar táj- és népismeret könyvtára 9./ Új kiad. In: *MNyj.* 13: 3–27. Klny.: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 47.
- MEZŐ ANDRÁS 1982. A magyar hivatalos helységnévadás. Akadémiai. Budapest.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1965. A magyar nyelv névutórendszere. Akadémiai. Budapest.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1998/2009. A névutós helynevek kérdéséhez. In: KIS TAMÁS szerk. Szülőföld és nyelvi hagyomány. Válogatás Sebestyén Árpád írásaiból. DE Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen. 199–213.
- SZABÓ T. ATTILA 1937/1988. Dés helynevei. *Nyelv és település.* Budapest, 1988. 103–183.
- SZABÓ T. ATTILA 1938/1988. A személynevek helyneveinkben. *Nyelv és település.* Budapest, 1988. 433–472.
- Szolnok megye földrajzi nevei. I. A Jászberényi Járás, szerkesztette BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC, Jászberény, 1986, Jászberényi Tanítóképző Főiskola